

TOIMINTAMALLI

LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALLAN VASTAISEEN TYÖHÖN ETELÄ-KARJALAN ALUEELLA

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän hallitus 18.1.2013
Päivitetty 26.9.2018

Sisältö

1 JOHDANTO	3
2 PERHEVÄKIVALTATYÖ ETELÄ-KARJALASSA	4
3 MITÄ ON LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA	5
3.1 Väkivallan muodot	9
3.2 Väkivallan kierre	10
4 LAPSET JA VÄKIVALTA.....	11
4.1 Lapsen kaltoinkohtelu ja sen muodot	12
4.2 Henkinen väkivalta	13
4.3 Fyysinen väkivalta	13
4.4 Lapsen seksuaalinen riisto ja lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset	14
4.5 Lapsikaappaus	16
4.6 Lastensuojeluilmoitus, ennakollinen lastensuojeluilmoitus ja ilmoitusvelvollisuus	17
4.7 Tutkintapyyntö poliisille	18
4.8 Edunvalvojan määrääminen lapselle.....	19
4.9 Lapsen tuki ja turvallisuus rikostutkinnan aikana.....	20
5 AIKUISTEN VÄLINEN LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA	20
5.1 Väkivaltaa kokenut	21
5.2 Väkivaltaa käyttänyt	21
5.3 Rikosprosessi	22
5.4 Lähestymiskielto ja väliaikainen lähestymiskielto	23
6 VÄKIVALLAN VASTAINEN TYÖ.....	24
6.1 Eksoten palvelut	24
6.1.1 Sosiaalihuoltolain mukaiset peruspalvelut, ilmoitusvelvollisuus	24
6.1.2 Neuvolapalvelut	25
6.1.3 Lasten ja nuorten ehkäisevät palvelut, psykososiaalinen oppilashuolto	26
6.1.4 Lasten ja nuorten alkuarviointi sekä tutkimukselliset ja hoidolliset palvelut	26
6.1.5 Avoterveydenhuolto	27
6.1.6 Aikuissosiaalityö	27
6.1.7 Mielenterveys- ja päihdepalvelujen päivystys	28
6.1.8 Hoiva	28
6.1.9 Vammaispalvelut	29
6.1.10 Maahanmuuttopalvelut	30
6.1.11 Ensihoito	30
6.1.12 Akuutti	31
6.1.13 Lastensuojelu	31
6.1.14 Etelä-Karjalan sosiaalipäivystys.....	32
6.1.15 Turvakoti.....	33
6.2 Muut palvelut	33
6.2.1 Jussi-työ	33
6.2.2 Rikosuhripäivystys	34
6.2.3 Saimaan Kriisikeskus	35
6.2.4 Seurakunnan perheasiain neuvottelukeskus	35
6.2.5 Poliisi.....	36
6.3 Moniammatillinen työ.....	38
6.3.1 MARAK-työ	38
6.3.2 Lähisuhde- ja perheväkivallan vastaisen työn työryhmä	39

1 JOHDANTO

Tällä toimintamallilla pyritään tukemaan työtä, jota tehdään perheiden ja lasten turvallisuuden tukemiseksi sekä riskitekijöiden tunnistamiseksi. On kuitenkin tärkeää muistaa, että oikeus turvallisuuteen koskee kaikkia. Helposti näkymättömiin jäävät esim. ikäihmiset ja vammaiset henkilöt.

Väkivallan vastaista työtä on Etelä-Karjalassa tehty pitkään, mutta yhteiskunnan ja lakien muuttuessa toimintamallia on syytä ajoittain päivittää. Edellinen toimintamalli julkaistiin vuonna 2013, ja sen jälkeen on tapahtunut useita muutoksia. Esimerkkeinä näistä lakimuutoksista ovat vainon tulo rikosnimikkeeksi vuonna 2014, lastensuojelun ilmoitusvelvollisuuden asteittainen laajentuminen sekä EU:n rikosuhridirektiivi. Lähisuhdeväkivallan muuttuminen virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi tapahtui jo vuonna 2011, mutta edelleen sen juurruttaminen käytännön työhön on kesken.

Yhteiskunnassamme tapahtuu nopeita ja merkittäviä muutoksia, mm. SOTE-uudistus ja muut palvelurakenteen muutokset, maahanmuuttajien ja myös paperittomien henkilöiden kasvava määrä, lisääntyvä radikalisoituminen, digitalisoituminen ja sosiaalinen media. Väkivallalla on taipumus raaistua, joten on äärimmäisen tärkeää puuttua siihen jo varhaisessa vaiheessa. Väkiältä vaikuttaa niin yksilön, perheen kuin yhteiskunnankin hyvinvointiin ja terveyteen. On syytä tiedostaa, että Suomessa kuolee vuosittain n. 20 naista lähisuhde- ja perheväkivallan seurauksena. Myös miehiä kuolee väkivallan seurauksena. Tutkimusten mukaan naiset ja miehet ovat yhtä väkivaltaisia, mutta väkivallan muodot vaihtelevat. Törkeimmissä pahoinpitelyissä uhrina on useimmiten mies. Iso osa lähisuhdeväkivallasta jää edelleen tunnistamatta tai ei ohjaudu riittävän herkästi avun piiriin. Kynnys hakea apua on miehillä korkeampi. Eksoten alueella vuosina 2010-2016 tehdyistä lastensuojeluilmoituksista suurin osa koskee lähisuhde - ja perheväkivaltaa.

Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuodelta 2014 on maailman ensimmäinen laaja-alainen sopimus, jonka tarkoitus on ennaltaehkäistä ja poistaa perheessä tapahtuvaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimuksen tavoitteena on mm. suojella väkivallan uhreja ja tarjota heille tukipalveluita, saattaa tekijät vastuuseen teoistaan, edistää kaikkien naisiin kohdistuvien syrjinnän muotojen poistamista, edistää naisten ja miesten välistä tosiasiallista tasa-arvoa sekä edistää viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä edellä mainitun väkivallan kitkemisessä. Tämä sopimus astui Suomessa voimaan elokuussa 2015.

Istanbulin sopimuksen keskeiset tavoitteet sisältyvät Etelä-Karjalan alueen toimintamalliin, joka kuvaa eri toimijatahojen tekemää väkivallan vastaista työtä ja yhteistyöverkostoa. Toimintamallin liitteenä on työkalupakki, joka antaa neuvoja ja konkreettisia välineitä väkiältä tilanteisiin tai väkivallan uhkaan.

2 PERHEVÄKIVALTATYÖ ETELÄ-KARJALASSA

Etelä-Karjalassa on jo vuosikymmenien ajan pidetty tärkeänä lähisuhde- ja perheväkivallan vastaista työtä. Merkittävää on väkivallan tunnistaminen, koska sen kautta mahdollistetaan varhainen puuttuminen ja ehkäisy. Lisäksi palveluja kehitetään ja työkäytäntöjä juurrutetaan osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluja. Lappeenrannan kaupungissa toimi Vaikean Perheväkivallan Tukiryhmä vuodesta 1993 alkaen, ja se kehitti työtapoja ja yhteistyömuotoja väkivallan vähentämiseksi sekä perheväkivallan kohteena olevien auttamiseksi. Työryhmä toimi terveydenhuollon ja sosiaalitoimen työntekijöiden asiantuntijaryhmänä ja huolehti työntekijöiden koulutuksesta. Työryhmän tehtävänä oli myös perheväkivallan esiintyvyyden seuranta, raportointi sekä työn tuloksellisuuden arviointi.

Vuonna 1999 alkoi Perheväkivalta- projekti, joka oli Etelä-Karjalan perhetyön kehittämisyhdistyksen ja Lappeenrannan kaupungin yhteinen hanke. Hankkeen tavoitteena oli väkivaltakierteessä elävien perheiden auttamistyön menetelmien kehittäminen ja tehostaminen, naiseen ja lapseen kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisy, matalan kynnyksen luominen hoitoon hakeutumiselle, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön valmiuksien lisääminen perheväkivallan kohtaamiseen sekä lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi.

Imatralla on toiminut Vuoksenlaakson Ensi- ja turvakoti vuodesta 1980 vuoteen 2015 saakka. Lappeenrannan kaupunki perusti vuonna 2000 turvakodin, jossa oli ympärivuorokautinen kriisiapu sekä puhelinpäivystys. Turvakodin toiminta siirtyi vuonna 2010 Eksoten tuottamaksi. Vuonna 2000 Etelä-Karjalan perhetyön kehittämisyhdistys alkoi kehittää miehille suunnattua parisuhdeväkivallan vastaista työtä, ja varsinainen Jussi-työ alkoi vuonna 2003.

Rikosuhripäivystyksen palvelupiste on toiminut Etelä-Karjalan alueella Lappeenrannassa vuodesta 2005 alkaen. Jo tätä ennen alueella on ollut asiakkaiden tukena vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Vuodesta 2016 alkaen palvelupisteessä on ollut kokoaikainen Rikosuhripäivystyksen toiminnanohjaaja.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöpiiri (Eksote) perustettiin vuonna 2010. Eksoteen kuuluu vuonna 2018 yhdeksän kuntaa. Eksoten myötä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyö tiivistyi. Samalla kuntien väkivallan vastaisen työn koordinointi siirtyi Eksoten vastuulle, mutta työtä tehdään laajan yhteistyöverkoston voimin. Suomessa kunnat ovat vastuussa ehkäisevän väkivaltatyön suunnittelusta ja tarvittavien palvelujen järjestämisestä kaikille väkivallan uhreille ja tekijöille sekä väkivallalle altistuneille.

Etelä-Karjalan alueella toimii moniammatillinen lähisuhde- ja perheväkivallan vastaisen työn työryhmä, joka toimii asiantuntijatyöryhmänä väkivaltakysymyksissä. Työryhmä

vastaa myös Etelä-Karjalan alueella väkivallan vastaisen työn toimintamallista ja sen päivityksestä. Edellinen kuntayhtymän 18.1.2013 vahvistama toimintamalli **Lähisuhde- ja perheväkivallan, lapsen seksuaalisen riiston ja pahoinpitelyn ehkäisyn toimintamalli** koottiin siten, että eri toimijatahot kirjoittivat itse toimintansa kuvaukset. Tämä päivitetty toimintamalli on koottu haastattelemalla eri toimijatahojen edustajia.

3 MITÄ ON LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA

Lähisuhde- ja perheväkivallasta puhutaan, kun henkilö on väkivaltainen nykyistä tai entistä kumppaniaan, lastaan, lähisukulaistaan tai muuta läheistään kohtaan. Lähisuhde- ja perheväkivalta voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen, perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen tai kuolemaan. Ehkäisevä väkivaltatyö säästää yhteiskunnan varoja ja vähentää inhimillistä kärsimystä. Lähisuhde- ja perheväkivalta on kansanterveysongelma, joka koskettaa kaikkia yhteiskuntaluokasta, kulttuurista, ikäluokasta ja sukupuolesta riippumatta. Koko lähipiiri altistuu väkivallan vaikutuksille.

Väkivalta ilmenee ihmissuhteissa eri tavoin riippuen osallisten elämäntilanteesta, iästä ja ajattelutavoista. Lähisuhde- ja perheväkivallassa voidaan erottaa tyypillisiä ilmene-mismuotoja, joita on kuvattu alla. Näiden lisäksi väkivallalla voi olla monia harvinaisempia ilmenemismuotoja.

Parisuhdeväkivalta on henkilön puolisoonsa tai entiseen puolisoonsa kohdistamaa väkivaltaa, joka voi olla muodoiltaan moninaista. Parisuhdeväkivalta on uhrille erityisen haavoittavaa, sillä se tapahtuu intiimissä ihmissuhteessa.

Seurusteluväkivallalla tarkoitetaan yleensä nuorten parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Seurusteluväkivaltaan puuttuminen on tärkeää väkivallan kierteen katkaisemista.

Ikääntyneisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan luottamuksellisessa ihmissuhteessa tapahtuvaa tekoa tai tekemättä jättämistä, joka vaarantaa ikääntyneen hyvinvoinnin, turvallisuuden tai terveyden.

Vammaisiin ihmisiin kohdistuva väkivalta voi olla samanlaista kuin vammattomiin ihmisiin kohdistuva väkivalta. Vammaisiin ihmisiin kohdistuu myös sellaisia väkivallan muotoja, jotka liittyvät vammaisen ihmisen riippuvuuteen toisen henkilön avusta arkipäivän selviytymisessä. Vammaiset henkilöt ovat erityisessä riskissä joutua lähisuhde- ja perheväkivallan uhriksi.

Kunniaväkivalta sisältää usein parisuhdeväkivaltaa ja lapsen kaltoinkohtelua. Kunniaväkivallan taustalla on usein ajattelutapa, jonka mukaan kunnia on koko suvun tai perheen

yhteinen asia. Yhteisössä kaikilta odotetaan siveellistä ja tietynlaisen seksuaalimoraalin mukaista käyttäytymistä. Näissä tapauksissa väkivallan tekijöitä voi olla useita, ja yhteisö ajattelee, että väkivalta ja sillä uhkaaminen on oikeutettua. Kunniaan liittyvän väkivallan taustalla voi olla pelko kunniasääntöjen loukkaamisesta tai tilanne, jossa kunniasääntöjä on jo loukattu. Kunnia palautetaan kunnianttomasta käytöksestä irtisanoutumalla eli säännön loukkaajaa rankaisemalla. Kunniaväkivalta pitää tyypillisimmillään sisällään kontrollointia, eristämistä, uhkailua ja pakottamista. Muun lähisuhde- ja perheväkivallan tavoin kunniaan liittyvä väkivalta voi vakavimmillaan johtaa kuolemaan. Naisilla ja miehillä ajatellaan olevan erilaiset roolit. Poikien ja miesten velvollisuus on huolehtia kontrolloimalla erityisesti naisten seksuaalikäyttäytymistä. Myös naiset voivat olla kontrolloijan asemassa, esim. äiti voi kokea tarvetta kontrolloida tyttärtään. Naisten ja tyttöjen ajatellaan tarvitsevan erityistä suojelua. Yleensä ajatellaan esimerkiksi, ettei naisella saa olla kokemuksia seurustelusta ja seksistä ennen avioliittoa. Sukuelinten silpominen ja pakkoavioliitto ovat esimerkkejä kunniaan liittyvän väkivallan muodoista. Poikien ja miesten kohdalla avioliiton ulkopuoliset suhteet, avioero, seurustelu epäsovivan kumppanin kanssa tai naisen siveettömyyden aiheuttaminen ovat mahdollisia syitä kunniaan liittyvään väkivaltaan. Järjestetystä avioliitosta kieltäytyminen voi aiheuttaa pakottamisen avioliittoon niin tyttöjen kuin poikienkin kohdalla. Kunniaväkivalta voi olla myös seurausta vaatimuksesta heteroseksuaalisuudesta, se koskee kaikkia. Homoseksuaaliset teot sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen voivat altistaa sekä miehet että naiset väkivallalle.

Vaino on toistuvaa, ei-toivottua yhteydenottamista, seuraamista ja tarkkailemista, joka on omiaan aiheuttamaan kohteessaan pelkoa tai ahdistusta. Se sisältää uhkaavia ja mahdollisesti myös väkivaltaisia tekoja, jotka täyttävät rikoksen tunnusmerkit. Vaino voi kohdistua myös vainotun läheisiin. Parisuhteen aikana koettu väkivalta lisää vainon riskiä. Vainoaminen on rikos (RL 257a), josta enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Vainoaminen saa yleensä alkunsa eron uhatessa tai erotilanteessa. Jätetty osapuoli ei pysty sopeutumaan ajatukseen erosta tai haluaa kostaa entiselle kumppanille. Vaino koskettaa usein koko lähipiiriä. Uhrin lisäksi tilanteesta kärsivät aina lapset, sekä myös itse vainoaja. Vainoajan elämä kapeutuu, sosiaaliset suhteet ja työ kärsivät, energia vaaluu epätoivoon ja pakonomaiseen toimintaan. Suhde lapsiin kärsii turvallisuuden vaarantuuessa. Suhde lapsiin voi myös katketa kokonaan. Vainoaminen voi kärjistyä fyysisiksi väkivallaksi ja jopa henkeä uhkaavaksi. Vainon myötä myös vainoajan itsemurhariski kohoaa merkittävästi.

Perhe- ja lapsensurmalla tarkoitetaan perheessä tapahtuvia nykyisen, entisen puolison tekemiä tai toisen vanhemman tekemiä surmia, jotka voivat kohdistua koko perheeseen tai ainoastaan puolisoon tai lapsiin. Myös lapsettomat perheet ja aikuisen lapsen tekemät surmat kuuluvat käsitteen piiriin. Perhe- ja lapsensurmat ovat harvinaisia Suomessa.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksessä (STM:n julkaisu 35/2012) todettiin, että perhe- ja lapsensurmia yhdistäviä taustatekijöitä ovat parisuhteen ongelmat, erottilanteeseen liittyvä kriisi ja eroaiheet, vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä taloudelliset vaikeudet.

Yksiselitteisiä indikaattoreita ei kuitenkaan ko. selvityksessä löydetty ja uhkaavan perhe- ja lapsensurman tunnistaminen on äärimmäisen vaikeaa, vaikka jälkikäteen hälytysmerkkejä voitiinkin todeta. Perheessä esiintyvä väkivaltakäyttäytyminen voi lisätä lähi-suhde- ja perheväkivallan käytön vakavimman muodon, perhesurman uhkaa silloin, kun perheen tilanne jostain syystä kärjistyy. Vaikka lähisuhdeväkivalta ei yleensä johda perhe- ja lapsen surmaan, se voi olla viranomaisille ja keskeisille toimijoille signaali sekä huolenaiheen merkki, johon puuttumalla voidaan ehkäistä väkivallan lisääntymistä ja raaistumista. Selvityksessä todettiin, että perhesurmien tekijöistä 71 % oli käyttänyt väkivaltaa kumppaniaan tai lapsiaan kohtaan jo ennen tekoaan.

Sisarusten välistä väkivaltaa on vaikea tunnistaa, sillä on vaikeaa laittaa rajaa siihen mikä on normaalia lasten ja nuorten nahistelua ja mikä sitten katsotaan jo väkivallaksi. Sisarusten välinen väkivalta ilmentää aina jollakin tavalla perheen kokonaistilannetta ja perheen aikuisten suhteen laadulla on yhteys sisarussuhteen laatuun. Perheissä tunteiden nimeäminen ja tunnistaminen on haastavaa, ei puhuta tunnetiloista tai osoiteta tunteita perheen sisällä. Toisen ihmisen arvostus ja kunnioitus aikuisten välillä heijastuu lapsiin. Aikuisen malli lapselle ja nuorelle on tärkeä. Lapsi tai nuori voi pitää väkivaltaa normaalina sisaruuteen kuuluvana asiana.

Hiljainen hyväksyntä väkivallalle voi viedä oman arvon tunteen, varsinkin jos väkivalta muuttuu siedettäväksi osaksi omaa elämää. Lapsi ei tule perheessä kuulluksi tai nähdyksi. Sen seurauksena itsetunto murenee, minäkuva heikkenee ja lopulta lapsi tai nuori vetäytyy syrjään ja eristäytyy. Jos taustalta löytyy sisarusten välistä väkivaltaa, se voi olla näkyvää tai olla näkymätöntä. Sisarusten välistä väkivaltaa kokenut voi olla itkuinen, sulkeutunut, ei uskalla puhua, itsetunnon murenemisen myötä hän voi masentua.

Sisarusten välisen väkivallan ilmenemismuodot:

- Fyysistä väkivaltaa on kiinnikäyminen, läpsiminen, tukistaminen, lyöminen, sylkeminen ja tappeleminen.
- Henkistä väkivaltaa on haukkuminen, nimittely, vähättely, mustamaalaaminen, huomiotta jättäminen, puhumattomuus, ulkopuolelle jättäminen ja dissaaminen. Omaisuuden vahingoittaminen, tavaroiden, vaatteiden, meikien varastaminen tai luvatta käyttäminen.
- Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaamista ja väkivaltaa on perättömien tietojen tai kuvien levittäminen.
- Seksuaalista väkivaltaa on seksuaalisille materiaalille altistaminen (laulut, kuvat, videot), koskettelu, masturboiminen toisen nähden.

Lapsiuhritutkimuksessa joka viidennessä pahoinpitelytapauksessa tekijäksi ilmoitettiin sisko tai veli. Lasten aggressio on usein impulsiivisempaa ja hillitsemättömämpää kuin aikuisten aggressio ja aiheuttaa vakavia seurauksia ja traumatisoitumista.

3.1 Väkivallan muodot

HENKINEN VÄKIVALTA

- Nimittely, halventaminen, arvostelu, nöyryyttäminen, alistaminen, vähättely
- Huutaminen, raivoaminen, sanaton piinaaminen
- Pelottelu, syyttely, uhkailu, uhan ja pelon ilmapiiri, kiristäminen
- Eristäminen, sosiaalisen kanssakäymisen rajoittaminen
- Mustasukkaisuus, kontrollointi
- Tappouhkauksilla ja itsemurhalla uhkaileminen
- Omaisuuden vahingoittaminen ja piilottelu
- Kotieläinten vahingoittaminen
- Fyysisellä väkivallalla uhkailu

IHMISKAUPPA

- Elin- ja kudoskauppa
- Seksuaalinen väkivalta
- Prostituutio
- Pakkotyö

KOULU- JA TYÖPAIKKAVÄKIVALTA

- Henkinen ja fyysinen väkivalta
- Netissä perättömien juttujen levitys ja kuvien julkaiseminen luvatta
- Eristäminen

KUNNIAAN LIITTYVÄ VÄKIVALTA

- Tyttöihin ja naisiin kohdistuva väkivalta
- Sukuelinten silpominen
- Pakottaminen, pakkoavioliitto
- Eristäminen
- Pukeutumisen ja liikkumisen rajoittaminen

VAINO

- Toistuvat puhelut, viestit, kirjeet, sähköpostit
- Netissä tapahtuva häiritsevä käyttäytyminen
- Seuraaminen, tarkkailu, lähestymisyritykset
- Omaisuuden vahingoittaminen

FYYSINEN VÄKIVALTA

- Läpsiminen, lyöminen, tukistaminen, raapiminen, pureminen, sylkeminen
- Töniminen, potkiminen, tarttuminen, ravistelu, kiinnipitäminen
- Kuristaminen, polttaminen
esim. tupakalla
- Tavaroilla heittäminen
- Teräaseella lyöminen, ampuminen
- Liikkumisen estäminen, lukitseminen tai kahlitseminen jonnekin
- Unen riistäminen
- Hoidotta jättäminen, lääkkeiden tai apuvälineiden panttaaminen
- Hoidettavan kovakourainen käsitteleminen

VÄKIVALLAN MUODOT

SEKSUAALINEN VÄKIVALTA

- Ahdistelu, koskettelu, seksuaalisiin tekoihin pakottaminen
- Raiskaus, raiskauksen yritys
- Ehkäisyn kieltäminen
- Aborttiin pakottaminen
- Sukuelinten silpominen
- Pornon katsomiseen pakottaminen
- Seksin kuvaaminen tai kuvien julkaiseminen luvatta
- Seksuaalisella väkivallalla uhkailu

HENGELLINEN VÄKIVALTA

- Pakottaminen tai painostaminen uskonnon harjoittamiseen
- Uskonnollisilla säännöillä pelotteleminen
- Toisen ihmisen uskonnollisuuden tai uskonnollisten tarpeiden pilkkaaminen ja halveksiminen

LASTEN KÄYTTÖ VÄKIVALLAN VÄLINEENÄ

- Uhkailu lasten vahingoittamisella
- Vanhemman uhkailu lasten huollon menettämällä
- Lasten käyttö kielteisten viestien välittäjänä
- Lasten tapaamisten väärinkäyttö
- Lasten manipulointi toista vanhempaa vastaan
- Kontrollointi lasten kautta

TALOUDELLINEN VÄKIVALTA

- Toisen rahojen ja omaisuuden luvaton sekä holtiton käyttö
- Toisen rahojenkäytön kontrollointi ja estäminen
- Taloudellisella väkivallalla uhkailu ja kiristäminen

SEURUSTELUVÄKIVALTA

- Liiallinen mustasukkaisuus
- Omiminen, kontrollointi
- Eristäminen kavereista tai perheestä

KALTOINKOHELTU TAI LAIMINLYÖNTI

- Lapsen, vanhuksen tai vammaisen henkilön jättäminen vaille hoitoa, apua tai huolenpitoa tilanteissa, joissa hän on niistä riippuvainen

KEMIAALLINEN VÄKIVALTA

- Toisen ihmisen vahingoittaminen lääkkeillä, päihteillä, kemikaaleilla tai liuottimilla

SISARUSTEN VÄLINEN VÄKIVALTA

- Fyysinen: tappelut, pureminen, potkiminen
- Psykykinen: haukkuminen, vähättely, huomiotta jättäminen
- Tavaroiden ja vaatteiden lainaaminen luvatta

3.2 Väkivallan kierre

Väkivaltaisen perheen tai parin elämässä toistuvat tietyt vaiheet. Lähisuhde- ja perheväkivallan prosessi etenee syklisesti näin:



Ensimmäisessä vaiheessa esiintyy erimielisyyttä, välit kiristyvät ja riidellään. Puolisoon kohdistuvat odotukset ovat jääneet toteutumatta ja tyytymättömyys luo riitaa. Riitelystä voi liittyä myös tönimistä, uhoamista, nöyryyttämistä ja tavaroiden rikkomista. Erimielisyys jää usein käsittelemättä ja jännitys kasvaa.

Jännityksen kasvua seuraa väkivaltainen pahoinpitely. Tavallisesti jokin toisarvoinen asia laukaisee pahoinpitelyn. Vaiheeseen saattaa liittyä myös päihteiden käyttöä, joka voi merkitä väkivallantekijälle hyväksytyä syytä käyttäytyä väkivaltaisesti.

Pahoinpitelyn jälkeen seuraa rauhallinen vaihe, jonka aikana pahoinpitelijä ilmaisee katumusta, pyytää anteeksi ja hyvittää tekoaan. Pahoinpitelijän ahdistus ja häpeä kannustavat häntä lupauksiin väkivallattomasta elämästä: "Tämä ei koskaan enää toistu!" Anteeksipyyttämistä seuraa anteeksianto. Kumpikin puoliso haluaa elämän jatkuvan rauhallisena.

Jonkin aikaa menee yleensä hyvin, mutta hoitamattomana väkivallalla on tapana uusiutua. Vähitellen väkivalta voi muuttua yhä kovemmaksi ja väkivaltakierre pyöriä yhä kii-vaammin. Väkivallasta saattaa tulla perheelle luonnoton vääristyneen todellisuuden tila, jonka piirteitä ovat väkivallan vähättely ja väkivallan oikeutettuna pitäminen.

Anteeksi pyytämisen vaiheessa molemmat puoliset haluavat muutosta ja uskovat siihen. Se on hyvä tilaisuus hakea apua molemmille osapuolille yhdessä ja erikseen tilanteesta ja tarpeista riippuen

4 LAPSET JA VÄKIVALTA

Jokainen perheväkivaltaa kokenut lapsi tarvitsee apua. Väkivalta vaikuttaa lapseen aina jollain tavalla. Siihen, mitkä vaikutukset ovat, liittyy monenlaisia tekijöitä, kuten lapsen kehitystaso, väkivalta-altistuksen kesto ja laatu sekä lapsen tunnesuhde tekijään ja uhuriin. Vaikka väkivalta ei kohdistuisikaan lapseen itseensä, hän on lähes aina tietoinen perheväkivallasta. Lapsi voi herätä yöllisiin riitoihin, vaikka vanhemmat luulevat hänen nukkuvan. Lapsi kuulee asioita vanhempien tietämättä. Lapsi aistii perheen kireän ilmapiirin ja osaa ennakoida väkivaltatilanteita. Lapsi oppii olemaan varuillaan, hän pystyy lukemaan pienistä merkeistä ilmeistä, eleistä, äänensävyistä, milloin väkivallan uhka on ilmassa. Myös pieni vauva reagoi väkivaltaan ja kodin ilmapiirin muutokseen. Toinen vanhemmista voi myös varoittaa lasta uhasta ja pyytää olemaan kiltisti.

Lapsi ei yleensä osaa tai uskalla ottaa kokemaansa väkivaltaa puheeksi. Hän häpeää väkivaltaa ja haluaa suojella vanhempiaan. Siitä syystä perheväkivallan vaikutusten ja oireiden huomaaminen lapsessa on tärkeää, jotta lapsen tilanteeseen voitaisiin puuttua mahdollisimman varhain. Työntekijän on otettava väkivalta puheeksi ja annettava lapselle mahdollisuus puhua traumaattisesta kokemuksesta. Oireet lapsen traumatisoitumisesta vaihtelevat lapsen ikätason mukaan.

- Vauvaikäisen traumatisoituminen näkyy levottomuutena, apaattisuutena, kehityksen pysähtymisenä tai taantumisenä sekä uni- ja syömishäiriöinä.
- Leikki-ikäisen oireilu voi olla levottomuutta, takertumista aikuisiin, aggressiivisuutta, ilottomuutta, syyllisyyden tunteita ja aina samanlaisina toistuvien leikkien leikkimistä.
- Kouluiässä traumatisoituminen voi ilmetä ajattelun taantumisenä, syyllisyytenä, rajattomana käyttäytymisenä, kouluvaikeuksina sekä vaikeuksina kaverisuhteissa. Koululaisilla voi olla oppimisvaikeuksia, levottomuutta ja vaikeuksia keskittyä oppitunneilla.
- Teini-iässä käyttäytyminen voi muuttua rajuksi, kostosuunnitelmia väkivallan tekijälle, masennusta, vetäytymistä kaverisuhteista tai voimakasta sitoutumista kaverisuhteisiin ja itsemurhapuheita.

Perheväkivallan todistajaksi joutuminen on lapselle haitallista, sillä lapsi voi kokea väkivaltatilanteet, esim. vanhempaan tai muuhun läheiseen kohdistuvan väkivallan, jopa pelottavamaksi kuin itseensä kohdistuvan. Lapsi ei aina ymmärrä tiedollisella tasolla mistä on kyse. Tunnetasolla lapsi ymmärtää, että jotain pahaa tapahtuu. Lapsi pelkää usein, että joku, yleensä äiti, saattaa kuolla. Väkivallan todistajaksi joutuminen voi aiheuttaa lapselle posttraumaattisen stressireaktion, jonka oireet voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

- Traumaattisen tapahtuman uudelleenkokeminen: muistikuvat tapahtumista tulevat väkisin mieleen, lapsi leikkii pakonomaisesti tietynlaisia leikkejä ja näkee toistuvia painajaisia. Lapsella voi olla myös somaattisia oireita, kuten vatskipua ja päänsärkyä.
- Pyrkimys välttää traumaan liittyviä asioita: lapsen voi olla vaikea muistaa väkivaltatilanteeseen liittyviä asioita, hän ei halua puhua tapahtuneesta ja tunnereaktiot voivat puuttua.
- Kohonnut vireystaso: lapsi on levoton, hänen on vaikea keskittyä, hän ärsyyntyy helposti, on pelokas ja varuillaan. Myös nukahtaminen voi olla vaikeaa ja lapsi saattaa heräillä öisin.
- Jos perheväkivalta jatkuu pitkään, lapsen huomio voi keskittyä korostuneesti väkivaltatilanteiden ennakoimiseen ja tästä hetkestä selviytymiseen. Voimia ei välttämättä riitä muuhun. Lapsi saattaa myös oppia, että väkivalta on hyväksytty keino ratkaista ristiriitoja.

4.1 Lapsen kaltoinkohtelu ja sen muodot

Lapsen kaltoinkohtelulla tarkoitetaan vanhempien tai muiden aikuisten toimintaa, joka vahingoittaa lasta henkisesti tai fyysisesti. Lapsen kaltoinkohtelu pitää sisällään kaikki aikuisten ihmisten teot ja tekemättä jättämiset, jotka aiheuttavat lapselle vahinkoa. Lapsen perustarpeiden laiminlyönti on lapsen kaltoinkohtelua. Perustarpeiden laiminlyönti voi ilmetä monilla eri tavalla, esim. huonona hygienian hoitona, tarjotun ravinnon vähäisyytenä tai yksipuolisuutena, terveydenhoidon laiminlyömisinä sekä emotionaalisten tarpeiden laiminlyöntinä. Perustarpeiden laiminlyöntiä on myös piittaamattomuus suojelun ja turvan takaamisesta lapselle ja koulunkäynnin epäminen lapselta.

Jokainen lapsi tarvitsee tunteen, että hän on hyväksytty ja toivottu. Hyväksytyksi ja rakastetuksi tuleminen vaikuttaa lapsen minäkuvan, itsetunnon ja mielenterveyden kehittymiseen. Onnistumisen elämykset kasvattavat itsetuntoa. Lapsi tarvitsee hyväksynnän tunnetta arjessa eteen tulevista epäonnistumisista huolimatta. Jos lapsen tarpeet laiminlyödään jatkuvasti ja hän kokee liian usein pettymyksiä, hänen on vaikea luottaa aikuisiin, elämäänsä tai itseensä. Lapsen minäkuvaa murentaa vähättely, nimittely, väheksyminen, moittiminen, syyttely, kritisointi ja kontrollointi. Merkityksellistä on tapa ja

sävy, miten vanhempi puhuu lapsesta ja lapselleen. Negatiivinen vuorovaikutus vaikuttaa kielteisesti lapsen kehitykseen. Kielteinen vuorovaikutus voi vaikuttaa siihen, että lapsi kokee itsensä yksinäiseksi, hylätyksi ja turvattomaksi. Lapselle voi kehittyä negatiivinen minäkuva ja tämä altistaa myös aikuisiän vuorovaikutus- ja parisuhdeongelmille sekä mielenterveyden ongelmille.

Ensiarvoisen tärkeää on varhainen puuttuminen kun lasta kohdellaan kaltoin. Näin ehkäistään ongelmien kasaantumisen ja pahentumisen sekä katkaistaan väkivallan kierre. Lähisuhde- ja perheväkivallan eri muodot esiintyvät yleensä yhtä aikaa. Jos perheessä on parisuhdeväkivaltaa, on lapsilla suuri riski joutua kaltoin kohdelluiksi. On todettu, että myös lapsen pitkäaikainen sairaus tai vamma lisää lapsen riskiä joutua kaltoinkohdeltun kohteeksi.

4.2 Henkinen väkivalta

Henkisellä väkivallalla tarkoitetaan tekoja, jolla aiheutetaan haittaa lapsen psyykkiselle ja tunne-elämän kehittymiselle. Henkinen väkivalta pitää sisällään esim. huutamisen, nimittelyn, vähättelyn, rakkaudettomuuden ja hylkäämisellä uhkailun. Myös fyysinen väkivalta ja sillä uhkaaminen on henkistä pahoinpitelyä. Henkinen väkivalta tuhoaa välittävän ja kannustavan kasvu ympäristön. Henkinen väkivalta voi olla jopa haitallisempaa lapsen kehitykselle kuin fyysinen väkivalta. Fyysistä väkivaltaa aikuinen usein katu tai pyytää lapselta anteeksi, mutta henkistä väkivaltaa aikuinen ei itse välttämättä edes tunnista väkivallaksi. Fyysistä väkivaltaa lapsen elämässä saattaa olla vain hetkittäin, kun taas henkinen väkivalta on usein jatkuvampaa. Aikuisten välisen väkivallan näkeminen ja kokeminen on myös henkistä väkivaltaa, ja se vaikuttaa vahvasti lapsen turvallisuuden tunteeseen.

4.3 Fyysinen väkivalta

Fyysisellä pahoinpitelyllä tarkoitetaan lapsen kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa, joka vahingoittaa lapsen terveyttä ja aiheuttaa hänelle kipua. Väkivalta voi pitää sisällään esim. lyömistä, potkimista, ravistelua, polttamista tai lapsen huumaamista kemiallisilla aineilla. Lapsille syntyviä tyypillisiä vammoja pahoinpitelystä ovat mustelmat oudoissa paikoissa, palovammat, luunmurtumat, pään alueen vammat sekä sisäelinvammat. Lasten pahoinpitelyn tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää, koska raaistuessaan väkivalta voi johtaa kuolemaan.

Vauvan ravistelu on myös fyysistä väkivaltaa. Ravistelulle altistavat eniten vauvan itkuisuus sekä hoitajan väsymys ja keinottomuus. Ravistelusta seuraavia välittömiä oireita ovat esim. oksentelu, itkuisuus, huono syöminen, tajunnantason häiriöt, hengityskatkokset ja kouristukset. Pitkäaikaisseurauksia voivat olla mm. näkövammat, oppimisvaikeudet ja epilepsia-kohtaukset. Pahimmillaan ravistelu voi johtaa vauvan kuolemaan.

Kuritusväkivallalla aikuinen pyrkii kipua ja epämukavaa oloa aiheuttamalla rankaise-
maan lasta tai muokkaamaan lapsen käytöstä. Kuritusväkivalta voi pitää sisällään läpsi-
mistä, luunappien antamista, tukistamista, tönimistä ja lapsen läimäyttämistä. Kuritus-
väkivallan taustalla voi olla harkittu kasvatustapa tai vanhemman uupumisen aiheut-
tama kyvyttömyys muunlaiseen rajoittamiseen. Suomessa kuritusväkivalta on kielletty
laissa jo vuonna 1984, mutta monessa maassa se on edelleen sallittua.

Kemiallinen väkivalta tarkoittaa huumaavan lääkeaineen tai alkoholin antamista lap-
selle. Esimerkiksi huonosti nukkuvaa ja levotonta lasta on saatettu rauhoittaa antamalla
hänelle unilääkettä tai muuta päihdyttävää ainetta. Kemiallisen väkivallan mahdollisuus
tulee pitää mielessä jos lapsi on epäselvästä syystä unelias, sekava tai hänen tajunnan-
tasonsa vaihtelee.

Tytön sukuelinten silpominen tarkoittaa kaikkia kulttuurisista tai muista ei-lääketieteel-
lisistä syistä tehtäviä toimenpiteitä, joissa poistetaan osittain tai kokonaan ulkoiset su-
kuelimet tai niitä vahingoitetaan jollain muulla tavalla. Perinne tyttöjen ympärileikkauk-
sista elää edelleen vahvana monissa Afrikan maissa. Ympärileikkauksia tehdään myös
osassa Lähi-Idän ja Aasian maissa. Ilmiö tulee entistä enemmän näkymään myös Suo-
messä kansainvälisen muuttoliikkeen lisääntyessä. Ympärileikkauksia vaihtelee eri alu-
eilla ja eri etnisissä ryhmissä, yleensä se tehdään kuitenkin ennen 15 vuoden ikää. Maa-
ilman terveysjärjestö WHO on luokitellut ympärileikkaukset neljään eri pääryhmään,
jotka kertovat ympärileikkauksen vammojen laajuudesta. Kaikki ympärileikkauksen
muodot ovat Suomessa rangaistava teko. Jos tyttö viedään ulkomaille leikattavaksi, teko
on rangaistava, kun se kohdistuu Suomen kansalaiseen tai täällä pysyvästi asuvaan hen-
kilöön.

Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus on toimenpide, jossa uskonnollisiin tai kult-
tuurisiin syihin vedoten poistetaan pojan siittimestä esinahkaa. Suomessa asiaa ei ole
laissa kielletty, mutta se loukkaa lapsen koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.

4.4 Lapsen seksuaalinen riisto ja lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset

Lapsen seksuaalisella riistolla tarkoitetaan kaikkia niitä ilmiöitä, jotka loukkaavat lapsen
seksuaalista koskemattomuutta. On syytä korostaa, ettei lapsen seksuaaliseen riistoon
pidä sekoittaa vanhempien osoittamaa tavanomaista hellyyttä lapsiaan kohtaan, kuten
suukottelua ja hyväilyjä. Siihen ei liity seksuaaliselle hyväksikäytölle tunnusomaista sa-
lailua ja häpeää, eikä aikuinen tavoittele sillä seksuaalista mielihyvää.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistuva kosket-
telu tai muu seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään. Hy-
väksikäyttöä voi olla myös ilman yhdyntää. Lähtökohtaisesti sukupuoliyhteys katsotaan

törkeäksi lapsen hyväksikäytöksi (Rikoslaki 20 luku 6-7§). Ikäraja on 18 vuotta, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavissa oleva henkilö ja asuu samassa taloudessa. Myös hyväksikäytön yritys on rangaistava teko. Rikoslakia ei sovelleta nuorten keskinäiseen vapaaehtoiseen seurusteluun. Edellytyksenä on kuitenkin nuorten suunnitelleen sama ikä- ja kehitystaso. Hyväksikäyttöä on myös lapsen altistaminen ikään ja kehitystasoon soveltumattomille seksuaalisille ärsykeille, esimerkiksi saattamalla hänet seuraamaan yhdyntöjä, näyttämällä hänelle pornofilmejä tai -lehtiä.

Raiskaus on toisen pakottamista sukupuoliyhteyteen uhkaamalla tai käyttämällä väkivaltaa (RL 20 luku 1§). Raiskauksesta tuomitaan myös, jos henkilö on sukupuoliyhteydessä käyttäen hyväksi toisen tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa tai muuta sellaista tilaa, jossa toinen on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan. Toisen tiedottomuuden tai vastaavan tilan ei tarvitse olla tekijän aiheuttamaa. Myös raiskauksen yritys on rangaistavaa. Alle 18-vuotiaaseen henkilöön kohdistuva raiskaus on lain mukaan aina törkeä raiskaus.

Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistönä on toiseen henkilöön kohdistuva koskettelu, joka on omiaan loukkaamaan tämän itsemääräämisoikeutta. (RL 20 luku 5a§)

Sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken on kielletty oman lapsen tai tämän jälkeläisen kanssa, oman vanhemman tai isovanhemman kanssa sekä sisarusten kesken (RL 17 luku 22 §). Rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Rangaistusta ei määrätä henkilölle, joka on teon tapahtuessa ollut alle 18-vuotias, tai joka on pakotettu tai lainvastaisesti taivutettu sukupuoliyhteyteen.

Tämä lainkohta koskee inestiiä, joka merkitsee kansainvälisessä kielenkäytössä sukupuoliyhteyttä biologisten lähisukulaisten kesken, olivatpa osapuolet lapsia tai aikuisia. Jokapäiväisessä kielenkäytössä inestin piiriin luetaan joskus myös samaan kotitalouteen kuuluvat muutkin jäsenet.

Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta

Seksipalvelujen ostaminen alle 18-vuotiaalta on kriminalisoitu, tällöin tarkoitetaan sukupuoliyhteyttä tai muuta seksuaalista tekoa, josta luvataan tai annetaan korvausta. Vastikkeelta ei edellytetä taloudellista arvoa vaan kyse voi olla esimerkiksi suosituksesta. (RL 20 luku 8 a §) Lisäksi paritus kaikissa muodoissaan on kielletty.

Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito

Lapsipornolla tarkoitetaan todellisuus pohjaista tai todenmukaista kuvaa, jossa esitetään lasta sukupuolisiveellisyyttä loukkaavalla tavalla. Kysymyksessä voi olla valokuva, videonauha, elokuva, piirros, sarjakuva tai muu kuvatallenne esimerkiksi internetissä. Hallussapidolta ei edellytetä, että kuva on fyysisesti tekijän hallussa (esimerkiksi tallennettuna

tietokoneelle). Myös teknisten laitteiden välityksellä hankittu pääsy tällaiseen materiaaliin luetaan hallussapidoksi. (RL 17 luku 19 §) Myös sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen on rikos.(RL 20 luku 8 c §)

Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen

Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisestä rangaistuksena on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta (RL 17 luku 18 §). Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan, kuvatallenteen tai esineen myyminen alle 15-vuotiaalle, sellaisen mainostaminen ja asettaminen julkisesti nähtäville on kielletty (RL 17 luku 20 §).

Lastensuojelulain 25 §:n 3 momentissa on säädetty, että lastensuojelulain mukaiset ilmoitusvelvolliset tahot ovat velvollisia ilmoittamaan poliisille, kun heille on tehtävässä tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä lapsen kohdistunutta rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädettyä tekoa. Ilmoitusvelvollisuuden edellytyksenä on, että epäily lapseen mahdollisesti kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä on saatu ilmoitusvelvolliselle kuuluvan tehtävän hoitamisessa.

4.5 Lapsikaappaus

Lapsikaappaus on harvinainen, mutta koko ajan yleistynyt rikos. Kansainvälisestä lapsikaappauksesta on yleensä kyse silloin, kun pysyvästi Suomessa asunut alle 16-vuotias lapsi on viety ilman huoltajan suostumusta ulkomaille tai jätetty sieltä palauttamatta tapaamisoikeuden jälkeen.

Lapsikaappausta hoitaa eri viranomainen riippuen siitä, mihin valtioon lapsi on viety. Siinä tapauksessa jos lapsi on viety ns. Haagin sopimukseen kuuluvaan valtioon, yhteyttä on otettava ensisijaisesti oikeusministeriöön. Haagin lapsikaappaus sopimukseen kuuluvat lähes kaikki Euroopan valtiot, sekä muun muassa Venäjä sekä Yhdysvallat ja Kanada. Oikeusministeriö antaa ohjeita palautushakemuksen tekemiseksi. Jos lapsi on viety ei-sopimusmaahan, ensisijaisesti on otettava yhteys ulkoasiainministeriöön. Ulkoasiainministeriö avustaa kaappauksen selvittämisessä. Joskus on epäselvää, mihin valtioon lapsi on viety tai mikä on hänen tarkempi olinpaikkansa. Tällöin tulee ottaa yhteys kotipaikkakunnan poliisiin. Poliisi voi tehdä keskusrikospoliisin kautta olinpaikkaetsintäkuulutuksen. Lapsen palauttaminen on oikeudellisesti monimutkainen prosessi. Viranomaisten avun lisäksi vanhempi tarvitsee myös lakimiehen palveluja sekä Suomessa että ulkomailla.

4.6 Lastensuojeluilmoitus, ennakkollinen lastensuojeluilmoitus ja ilmoitusvelvollisuus

Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöillä on tärkeä rooli lasten pahoinpitelyjen ja seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamisessa, selvittämisessä ja hoidossa.

Lastensuojelulaki määrittää kenellä on ilmoitusvelvollisuus, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä:

1. sosiaali- ja terveydenhuolto tai lasten päivähoito
2. opetustoimi
3. nuorisotoimi
4. poliisitoimi
5. Rikosseuraamuslaitos
6. palo- ja pelastustoimi
7. sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottaja
8. opetuksen tai koulutuksen järjestäjä
9. seurakunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta
10. kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetussa laissa tarkoitettu vastaanottokeskus tai järjestelykeskus
11. hätäkeskustoimintaa harjoittava yksikkö
12. koululaisten aamu- tai iltapäivätoimintaa harjoittava yksikkö
13. Tulli
14. rajavartiolaitos
15. ulosottoviranomainen
16. Kansaneläkelaitos

Lastensuojeluilmoitus on välttämätön, jos lapsi on ollut väkivallan kohteena tai väkivaltatilanteen silminnäkijänä tai kuulijana. Lastensuojeluilmoitus tehdään myös riippumatta siitä, ovatko lapset olleet väkivaltatilanteessa paikalla tai eivät. Lastensuojeluilmoitus tehdään pääsääntöisesti kirjallisesti. Lomake löytyy Eksoten kotisivuilta ja tietojärjestelmistä esimerkiksi Wilmasta ja Terveys Efficasta. Kiireellisissä tilanteissa lastensuojeluilmoitus tehdään puhelimitse lastensuojelupäivystykseen puh. 040 3539970.

Yksityisellä henkilöllä on myös oikeus tehdä lastensuojeluilmoitus viranomaisille eli ilmaista huolensa lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Yksityinen henkilö voi tehdä ilmoituksen nimettömänä. Ilmoitusvelvollisuuden alainen henkilö tekee ilmoituksen

omalla nimellään. Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja sen sisällöstä ilmoitetaan lapsen huoltajille.

Lastensuojelulain 25 §:n mukaisesti ilmoitusvelvollisten tahojen on salassapitosäännösten estämättä tehtävä ennen lapsen syntymää ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, jos on perusteltua syytä epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen.

4.7 Tutkintapyyntö poliisille

Jos on syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai lapsen henkeen tai terveyteen on kohdistunut rikos, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tulee tehdä ilmoitus poliisille. Lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä mutta seksuaalirikoksissa suojaikäraja on pääsääntöisesti 16 vuotta. Jos epäily herää muualla kuin lastensuojelussa, tehdään myös lastensuojeluilmoitus.

Tutkintapyyntö poliisille tekee se henkilö, jonka tietoon rikosepäily on tullut. On tärkeää, että poliisi saa tiedot henkilöltä, jolla on eniten ensikäden tietoa tapahtumista, joita ilmoitus koskee. Etenkin epäilyissä perhesurma- tai koulu-uhkatilanteissa on syytä ottaa viipymättä yhteyttä poliisiin.

Akuuteissa tilanteissa ilmoitus tehdään puhelimitse yleisen hätänumeron kautta. Hätkeskuksen päivystäjä välittää tiedon ja soittopyynnön asianomaiselle poliisille.

Muissa tapauksissa ilmoitus poliisille voidaan tehdä kirjallisesti erillisellä lomakkeella. Ilmoitus tulee aina tehdä viipymättä. Rikosten selvittämisen kannalta ajan kulumisella on tärkeä merkitys. Mitä nopeammin esitutkinta pääsee käynnistymään, sitä paremmat mahdollisuudet poliisilla on epäilyn selvittämiseen.

Jos työntekijä on epävarma siitä, onko tilanne sellainen, että ilmoitus pitää tehdä, hän voi konsultoida poliisia puhelimitse asiassa. Suositeltavin konsultaatiokanava on alueella vuorossa oleva tutkinnanjohtaja, rikoskomisario Imatralla tai Lappeenrannassa.

Poliisilla on oikeus saada epäillyn rikoksen selvittämisen kannalta olennaiset tiedot. Säännöksen mukaan ilmoitus on tehtävä salassapitosäädösten estämättä (lastensuojelulaki 25§). Ilmoitusvelvollisuuden säätämisen tarkoituksena on ollut tutkinnan mahdollisimman nopea ja tehokas käynnistyminen. Tästä syystä ilmoituksen tekemisen yhteydessä annettavien tietojen tulisi olla mahdollisimman kattavia. Tutkintavaiheessa lasten oikeuspsykiatrisilla yksiköillä on laaja tietojen saantioikeus.

Lisäksi sosiaalihuollon tai terveydenhuollon järjestäjä ja toteuttaja saa salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos henkilö tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Kyseeseen voivat tulla erilaiset uhkaustilanteet, kuten perhesurma- tai koulu-uhkat. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 3:18 / Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 4:13).

Harkinnan siitä, onko syytä epäillä ym. rikoksia, tekee yleensä jokainen virkamies itse. Lapsen edun arvioinnissa on lastensuojeluviranomaisella yleensä parhaimmat valmiudet sekä paras näkemys lapsen ja perheen kokonaistilanteesta.

Terveydenhuollon edustajat tutkivat lasta pahoinpitelyn ja seksuaalisen riiston epäilyn selvittämiseksi ainoastaan poliisin tekemän virka-apupyynnön perusteella. Akuuteissa tilanteissa tai havaittaessa pahoinpitelyn merkkejä muiden tutkimusten yhteydessä tehdään lapsen ensivaiheen tutkimukset päivystyksenä. Asiaa on kuitenkin selvitettävä ennen tutkintapyynnön tekoa sen verran, että syntyy perusteltu syy epäillä pahoinpitelyn tai seksuaalisen riiston tapahtuneen. Myös mahdollinen lastensuojelun tarve on aina selvitettävä.

Pääsääntöisesti lapsen huoltajille ilmoittamisesta on hyvä keskustella poliisin kanssa. Jos rikoksesta epäilty kuuluu lapsen lähipiiriin, perheeseen tai sukuun, poliisin ja lastensuojelun kanssa neuvottelu on erityisen tärkeää. Riskinä on lapsen joutuminen vaaraan rikosepäilyn paljastumisen vuoksi. Rikoksesta epäilty voi painostaa tai uhkailla lasta tai tuhota mahdollista todistusaineistoa.

Tutkintapyyntö voidaan kuitenkin jättää tekemättä vain jos lapsen etu tai erittäin tärkeä yleinen etu eivät sitä vaadi. Joskus lapsen edun mukaista on käsitellä asia lastensuojelussa, esitutkinta voi toisinaan olla etenkin lapsen psyykkiselle kehitykselle ja toipumiselle jopa haitallista. Lapsen etua on pohdittava aina ennen tutkintapyynnön tekemistä.

Tutkintapyyntölomake:

https://www.thl.fi/documents/647345/2637086/Ilmoituslomake_lapseen+kohdistuneesta+rikosep%C3%A4ilyst%C3%A4+versio+2016.pdf/14047add-676e-4909-9f62-e64e68bae944

Poliisin yhteystiedot löytyvät internetsivuilta:

<http://www.poliisi.fi/kaakkois-suomi/yhteystiedot>

4.8 Edunvalvojan määrääminen lapselle

Jos lapsen huoltaja tai lapselle läheinen on epäiltynä lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulee lapselle määrätä Lastensuojelulain 22 §:n mukaan edunvalvoja valvomaan lapsen etua ja oikeutta, sekä käyttämään lapsen puhevaltaa. Lapsen sosiaalityöntekijän velvollisuus on huolehtia siitä, että edunvalvoja haetaan lapselle tarvittaessa. Hakemus tehdään maistraattiin, jos huoltajat ovat yksimielisiä ja käräjäoikeuteen, jos huoltajien suostumusta ei saada. Rikosasioissa poliisi pääsääntöisesti hakee lapselle edunvalvojan.

4.9 Lapsen tuki ja turvallisuus rikostutkinnan aikana

Lastensuojeluviranomaisen velvollisuus on arvioida lapsen tuen tarvetta ja turvallisuutta rikostutkinnan aikana. Jos lapsi on akuutissa vaarassa, voidaan joutua turvautumaan lastensuojelun avohuollon tukitoimiin tai kiireelliseen sijoitukseen. Mikäli terveydenhuolto on asiaa ensimmäisenä selvittävä taho ja lasten pahoinpitelyepäilyn selvittämishojeen mukaisesti tekee asiassa lastensuojeluilmoituksen, lapsen lastensuojelun tarve tulee selvitetäväksi ennen lapsen kotiutumista. Lastensuojelullisten tukitoimien kesto ja laajuutta arvioitaessa tulee huomioida lapsi ja perhe kokonaisuutena.

5 AIKUISTEN VÄLINEN LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA

Lähisuhde- ja perheväkivalta on rikos, joka aiheuttaa inhimillisen kärsimyksen lisäksi yhteiskunnallisesti merkittäviä taloudellisia menetyksiä. Tutkimusten mukaan suunnilleen yhtä moni naisista ja miehistä on kokenut parisuhdeväkivaltaa. Miehillä avun hakemiseen on usein isompi kynnyks, ja julkisuudessa miesten kokema lähisuhde- ja perheväkivalta jää usein vähemmälle huomiolle. Ihmissuhteissa väkivalta ilmenee eri tavoin riippuen osallisten elämäntilanteesta, iästä ja arvoista. Väkivalta voi alkaa vähitellen, jolloin sitä on vaikeaa alkuvaiheessa tunnistaa väkivallaksi. Vähäistäkin väkivaltaa ei tarvitse hyväksyä tai sietää.

Väkivallalla on monenlaisia lyhyt- ja pitkäkestoisia vaikutuksia. Väkivalta voi aiheuttaa fyysisen tai psyykkisen vamman, kehityksen häiriintymisen, perustarpeiden tyydyttämättä jättämisen ja pahimmillaan kuoleman. Fyysisiä pitkäkestoisia seurauksia voivat olla esim. aivovamma, palovammat tai silmävammat ja lyhytaikaisia mustelmat, murtumat, naarmut ja hiertymät. Psykkisiä eli tunne-elämään ja käyttäytymiseen liittyviä ongelmia ovat esim. masennus, ahdistuneisuus, syömis- ja unihäiriöt, yliaktiivisuus tai korostuneet häpeän tai syyllisyyden tunteet. Minäkuvan vääristyminen ja itsetunnon aleneminen ovat todella yleisiä seurauksia väkivallasta ja voivat edelleen vaikuttaa laajasti elämän eri osa-alueisiin.

5.1 Väkivaltaa kokenut

Väkivallan vaikutukset ja seuraukset näkyvät väkivaltaa kokeneen mahdollisena traumatisoitumisena niin akuuteissa tilanteissa kuin pitkään jatkuneessa väkivaltakierteessä. Väkivalta vaikuttaa kokijan käyttäytymiseen ja tunne-elämään. Akuuteissa tilanteissa kokija voi reagoida shokinomaisesti. Shokki voi ilmetä pelkona, paniikkina, sekavuutena, ahdistuksena sekä epäuskona kokemaansa. Se voi myös ilmetä näennäisenä rauhallisuutena ja tapahtuman järjeistämisenä. Shokissa kokija voi lamaantua, mikä vaikuttaa ajatteluun ja toimintakykyyn. Usein ilmenee myös itsensä syyllistämistä tai väkivallan vähätelyä. Jo itsessään fyysiset vammat aiheuttavat kipua ja särkyä. Fyysiset vammat ovat hyvin moninaisia, esim. mustelmat, nirhaumat, luunmurtumat, keskenmenot ja erilaiset pään alueen vammat. Lisäksi kokijalla voi esiintyä psykosomaattisia oireita: pahoinvointia, päänsärkyä, vatsakipuja, sydämentykytystä ja vapinaa.

Pitkään jatkunut väkivaltakierre johtaa omanarvontunteen ja itsetunnon menettämiseen, elämänhallinnan katoamiseen, sosiaaliseen eristäytymiseen ja jatkuvaan turvattomuuden ja varuillaanolon tunteeseen. Nämä oireet voivat johtaa psyykkiseen romahtamiseen. Pitkittänyt trauma voi ilmetä muistihäiriöinä, univaikeuksina ja masennuksena. Vakavia oireita voi olla päihteiden liikkäyttö, itsemurha-ajatukset, itseensä kohdistuva laiminlyönti sekä jopa oma väkivaltainen käyttäytyminen.

5.2 Väkivaltaa käyttänyt

Väkivaltaa käyttänyt ei yleensä puhu väkivallan käytöstään ulkopuolisille henkilöille ja kieltää ja vähättelee ongelmaa. Hän voi kokea syyllisyyttä, pelkoa, häpeää ja masentuneisuutta. Väkivaltaa käyttänyt saattaa pelätä leimautumista sekä perheen ja yhteisen kodin menettämistä salaisuuden paljastuttua. Toisin sanoen hän kärsii usein omasta väkivaltaisesta käyttäytymisestään.

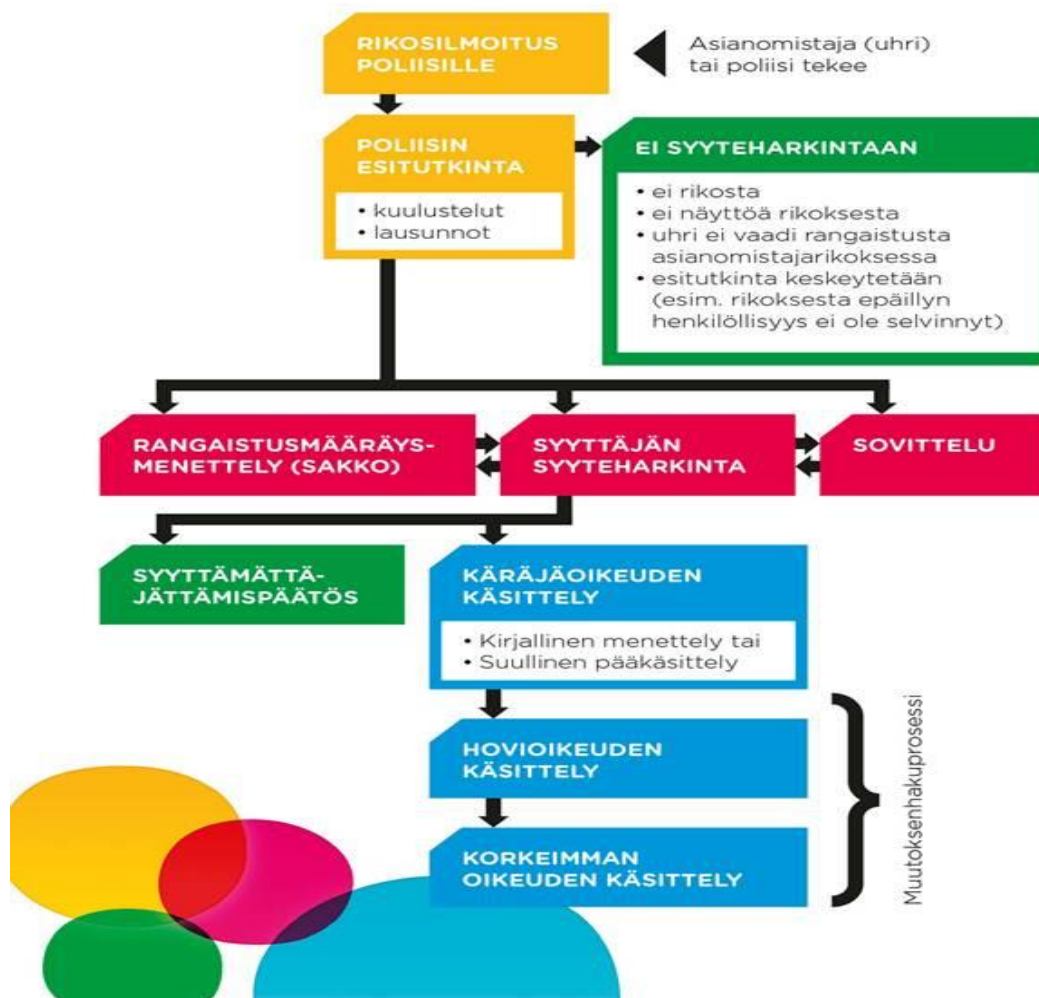
Väkivaltaa käyttäneen on myös tärkeä saada apua voidakseen muuttaa toimintaansa. Väkivallankäytön lopettaminen on mahdollista, mutta se onnistuu harvoin ilman ulkopuolista apua. Väkivallan tekijän on tärkeä saada tietoa väkivallan pidempiaikaista vaikutuksista. Tekijän on otettava vastuu omista teoistaan ja käyttäytymisestään, sillä muutos ei koskaan ole väkivallan kohteena olleen henkilön vastuulla. Tämä vaatii tekijältä motivaatiota pitkäkestoiseen prosessiin ja ammattiapuun. Positiivisia kokemuksia väkivallan loppumisesta on syntynyt, kun tekijä on ottanut vastuun omasta käyttäytymisestään.

5.3 Rikosprosessi

Väkivaltaa kokeneen toipumisen kannalta on usein tärkeää, että väkivaltaa käyttänyt vastuutetaan teostaan, teko käsitellään asianmukaisesti eri viranomaisissa (poliisi-, syyttäjä- ja oikeuslaitos) ja väkivaltaa kokenut saa oikeudenmukaisen hyvityksen (vahingonkorvaukset ym.) On tärkeää, että väkivaltaa kokenut saa tietoa oikeuksistaan, ja että häntä tuetaan asian eteenpäin viemisessä.

Lähisuhde-, perheväkivalta- ja seksuaalirikostapauksissa rikoksen kohteeksi joutuneella on mahdollisuus saada tuloista riippumatta valtion varoista palkattu oikeudenkäyntiavustaja rikoksen esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Hänellä on myös mahdollisuus saada esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö, joka toimii hänen henkilökohtaisena tukenaan ja auttaa häntä asiaan käsittelyyn liittyvissä kysymyksissä.

RIKOSPROSESSIKAAVIO



Lähde: Rikosuhripäivystys, www.riku.fi

Direktiivi 2012/29/EU eli uhridirektiivi säättää rikoksen uhrien oikeuksista koskien heille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua sekä heidän osallistumistaan rikosoikeudellisiin menettelyihin. Suomessa ehdotusten mukainen direktiivin täytäntöönpano on tuonut mukanaan muutoksia lainsäädäntöön, mutta vaikuttaa uhrin asemaan merkittävästi myös muilla tavoilla. Pääosa lakimuutoksista astui voimaan 1.3.2016. EU:n uhridirektiivi velvoittaa ohjaamaan rikoksen uhrin uhripalveluiden piiriin. Suomi on sitoutunut noudattamaan Euroopan neuvoston yleissopimusta naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimus). Sopimus tuli Suomessa voimaan 1. elokuuta 2015.

5.4 Lähestymiskielto

Henkilö, joka tuntee perustellusta syystä itsensä toisen uhkaamaksi tai häiritsemäksi, voi pyytää suullisesti tai kirjallisesti lähestymiskieltoa poliisilta tai käräjäoikeudelta. Pyyntö voi esittää useampikin henkilö esim. saman perheen jäsenet. Lähestymiskiellon hakeminen on maksutonta, mutta kuitenkin kielteisen päätöksen saadessaan hakijan on maksettava hakemusmaksu (250 € v. 2018). Ennen lähestymiskiellon hakemista kannattaa olla yhteydessä oikeusavustajaan tai Rikosuhripäivystykseen, jotka auttavat ja neuvovat hakemuksen täyttämässä. Rikosuhripäivystyksestä hakija saa myös prosessiin tukeen tukihenkilön.

Lähestymiskieltoa on mahdollista hakea myös silloin, kun itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa (perheen sisäinen lähestymiskielto).

Sosiaaliviranomaiset, poliisi ja syyttäjä voivat hakea lähestymiskieltoa yksityisen henkilön puolesta. Viranomaishakijoita saatetaan tarvita esim. tilanteessa, jossa suojan tarpeessa oleva ei koston pelossa itse uskalla tai ikänsä tai terveydentilansa vuoksi itse kykene hakemaan kieltoa. Sosiaaliviranomaiset ja poliisi joutuvat usein tekemisiin sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat tarvita lähestymiskieltoa suojakseen, joten heidän roolinsa asiasta tiedottamisessa ja kiellon saamisessa on merkittävä. Lähestymiskiellossa kielletään yhteydenotot suojeltavaan henkilöön. Laajennetussa kiellossa kielletään tämän lisäksi oleskelu jollakin erikseen määrättyllä alueella.

Lomake: <http://www.oikeus.fi/6558.htm>

6 VÄKIVALLAN VASTAINEN TYÖ

Lähisuhde- ja perheväkivallan vastaista työtä tehdään kolmella eri tasolla:

- väkivallan ehkäisyä ennen sen syntymistä
- väkivallan riskitekijöihin kohdistuvia toimia
- väkivaltaa kokeneiden auttamista, turvaamista, hoitamista ja asemaa parantavaa toimimista.

Väkivallan vastaisen työn tulee kattaa koko palvelujärjestelmä, ja se kuuluu kaikille. Ennaltaehkäiseviä käytännön tekoja toteutetaan arjessa merkittävällä tavalla. Turvallinen koti toimii tasapainoista kasvua edistävänä ympäristönä. Esimerkiksi läheisten tarjoama apu pikkulapsiperheisiin voi tukea vanhempien jaksamista, ja ennaltaehkäistä tilanteitten kärjistymistä. Tunnistamisen ja palveluohjauksen tulee kuulua laajasti ammattilaisten osaamiseen.

6.1 Eksoten palvelut

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöpiiri (Eksote) on kuntayhtymä, johon kuuluu yhdeksän kuntaa: Lappeenranta, Lemi, Luumäki, Imatra, Parikkala, Rautjärvi, Ruokolahti, Savitaipale ja Taipalsaari. Eksoten alueella on noin 130 000 asukasta.

Eksote huolehtii jäsenkuntiansa julkisista sosiaali- ja terveyspalveluista. Eksote on perustettu vuonna 2010, jolloin se alkoi toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota. Koko alueen toimipisteet ovat kaikkien eteläkarjalaisten käytössä, riippumatta kotikunnasta.

6.1.1 Sosiaalihuoltolain mukaiset peruspalvelut

Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta edistäviä ja ylläpitäviä toimia, sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja. Toiminta 0-18 -vuotiaiden lasten perheissä ja palveluiden sekä palvelutarpeen arviointi lähtee lapsen tarpeista.

Sosiaalipalveluja on järjestettävä tueksi

- jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen
- asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen
- taloudellisen tuen tarpeeseen
- sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi
- lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen

- äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvään tuen tarpeeseen
- lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi
- päihteiden ongelmakäytöstä, mielenterveysongelmasta sekä muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen
- muuhun fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvään tuen tarpeeseen sekä tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseksi

Palvelujen tarve arvioidaan tekemällä palvelutarpeen arviointi. Jokaisella asiakkaalla on myös oikeus saada oma työntekijä, jonka tehtävänä on edistää asiakkaan palvelujen järjestämistä palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti.

Lähisuhde- ja perheväkivalta tulee esiin joko asiakkaalta suoraan, viranomaisen kautta, yhteistyötahoilta tai kotikäynneillä. Työntekijöillä voi myös herätä epäily väkivallasta ja silloin asiaa otetaan puheeksi ja siihen puututaan.

Lähisuhde- ja perheväkivallan tultua ilmi toimitaan tilanteen vaatimalla tavalla. Asiakkaiden kanssa väkivalta otetaan puheeksi, tavataan kaikkia osapuolia ja ohjataan tarvittaessa ottamaan yhteyttä mm. turvakotiin, mielenterveyspalveluihin, Jussityöhön jne. Asiakkaan luvalla voidaan myös antaa asiakkaan yhteystiedot edellä mainittuihin tahoihin. Asiakkaan kanssa tarvittaessa tehdään MARAK-riskinarviointilomake ja asiakkaan suostumuksella asia viedään MARAK-työryhmään. Työntekijöitä koskee lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus. Sosiaalihuoltolain mukaiset peruspalvelut ovat yhteydessä lastensuojeluun ja tekevät tiivistä yhteistyötä, mikäli lähisuhde- ja perheväkivalta sitä edellyttää.

6.1.2 Neuvolapalvelut

Neuvolatyö on osa perusterveydenhuollon ehkäisevää ja terveyttä edistävää toimintaa. Neuvolatoimintaan kuuluvat äitiys- ja lastenneuvolan lisäksi perhesuunnittelu ja ehkäisyneuvola. Neuvola tarjoaa asiakkaan tarpeista lähteviä terveyttä ja hyvinvointia tukevia ja ylläpitäviä palveluita.

Terveystarkastusten yhteydessä esitetään väkivaltaan liittyviä kysymyksiä ja pyritään varhaisessa vaiheessa puuttumaan niihin. Lisäksi perheväkivallan seulontakysely pyritään toteuttamaan kaikille äitiysneuvolassa ja lastenneuvolassa. Kysely tehdään aina kahden kesken. Kysely toteutetaan lomakkeen avulla. Jos kyselyn mukaan väkivaltaa ei tule esille annetaan informaatiota tai esite kuinka toimia, jos väkivaltaa esiintyy.

Mikäli syntyy epäilyä väkivallasta, mutta äiti kieltää asian, ei häntä painosteta, vaan asiaan palataan myöhemmin. Jos kyselyn perusteella tulee ilmi että perheessä esiintyy vä-

kivaltaista käyttäytymistä, väkivallasta kysytään tarkemmin. Samalla arvioidaan turvallisuutta ja annetaan tietoja turvakodista tai rikosilmoituksen tekemisestä. Perhesuunnittelu ja ehkäisyneuvolassa esitetään myös väkivalltaan liittyviä kysymyksiä, mutta ilman lomaketta. Perheen ja lasten turvallisuudesta, lastensuojelusta ja lastensuojeluilmoitusvelvollisuudesta myös keskustellaan syylistämättä äitiä. Neuvolasta voidaan ottaa myös kumppaniin yhteyttä ja tarjota apua.

6.1.3 Lasten ja nuorten ehkäisevät palvelut, psykososiaalinen oppilashuolto

Yksikön perustehtävänä on tukea lapsen ja nuoren kasvua, kehitystä ja oppimista heidän omissa kasvuympäristöissään. Oppilashuollossa työskentelee koulupsykologeja, kuraattoreita, lääkäreitä ja terveydenhoitajia. Oppilashuollossa työtä tekevät ammattilaiset ovat vahvasti läsnä lasten ja nuorten arjessa. Oppilashuollon asiakkaina ovat pääsääntöisesti 6-18 -vuotiaat lapset ja nuoret, käytännössä aina esikoulusta ammattikorkeakouluun asti.

Lähisuhde- ja perheväkivalta tulee esiin vastaanotolla jossa lapsi, nuori tai vanhempi kertoo väkivallasta. Lisäksi opettajat ja iltapäiväkerhon ohjaajat tuovat esiin huolta oppilaan kotitilanteesta. Opettajilla onkin keskeinen rooli väkivallan tunnistamisessa, koska hän tuntee koulussa lapset parhaiten. Tietoisuus lähisuhde- ja perheväkivallasta on lisääntynyt, mikä on lisännyt esiin tulleiden tapausten määrää.

Kun huoli lähisuhde- tai perheväkivallasta herää, arvioidaan tilanteen kiireellisyys. Tarvittaessa tehdään lastensuojeluilmoitus ja tutkintapyyntö poliisille. Tarpeellisten ilmoitusten jälkeen oppilashuollon tehtävänä on olla lapselle ja nuorelle tuki ja turva tilanteessa.

6.1.4 Lasten ja nuorten alkuarviointi sekä tutkimukselliset ja hoidolliset palvelut

Lasten ja nuorten alkuarvioinnin työryhmä toimii Lasten ja nuorten taloissa Lappeenrannassa ja Imatralla. Alkuarvioinnissa tarjotaan Eksoten alueen alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen keskusteluapua erilaisissa huolissa, elämän kriiseissä sekä kasvun ja kehityksen haasteissa.

Lasten ja nuorten alkuarviointi on tarkoitettu uusille asiakkaille, joilla ei ole voimassa olevaa hoitokontaktia Lasten ja nuorten talossa. Tapaamiskertoja on tarpeen mukaan 1-5, joiden aikana yhdessä perheen kanssa pyritään löytämään myönteisiä keinoja tilanteen helpottamiseksi. Tarvittaessa perheen kanssa tehdään jatkosuunnitelma lisäpalveluista.

Lasten ja nuorten tutkimuksellisten ja hoidollisten palveluiden perustehtävänä on erikoissairaanhoidotasoinen lasten- ja nuorisopsykiatrisen tutkimus ja hoito. Palvelut on

tarkoitettu 0-17-vuotiaille sekä heidän perheilleen. Hoitoa ja tutkimusta toteutetaan vastaanotoilla sekä lapsen ja nuorten kasvu- ja kehitysympäristössä (koti, koulu ym.). Palveluna tarjotaan myös perheneuvolatyötä. Osastohoitoa järjestetään tarvittaessa.

Lähisuhde- ja perheväkivalta tulee esille lähetetiedoista, yhteistyötahoilta, tutkimus- ja hoitoprosessin aikana puheissa, teoissa tai kotikäynneillä. Työntekijöillä voi myös herätä epäily väkivallasta ja silloin asiaa selvitetään erilaisten mittareiden ja kyselyjen kautta. Väkivaltaan puututaan yksikössä herkästi, myös vanhempien väliseen väkivaltaan.

Lähisuhde- ja perheväkivallan tultua ilmi, toimitaan tilanteen vaatimalla tavalla. Asiasta voidaan tehdä rikosilmoitus ja tehdä yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Lähisuhde- ja perheväkivallasta ja sen aiheuttamista traumaista selviytymiseen on tarjolla erilaisia menetelmiä, terapiota sekä myös vanhempien jaksamisen tueksi on olemassa hoito-ohjelmia. Hoidot ja terapiat suunnitellaan aina yksilöllisesti.

6.1.5 Avoterveydenhuolto

Avoterveydenhuollon perustehtävä on edistää kuntalaisten terveyttä moniammatillisesti, tasapuolisesti ja oikea-aikaisesti.

Avoterveydenhuollossa lähisuhde- ja perheväkivalta näyttäytyy harvoin, epäilyksiä on useammin. Käyntisyyksi on usein ilmoitettu epämääräinen kipu tai vaiva, mutta lähisuhde- ja perheväkivallasta on vaikea kysyä, varsinkin jos puoliso tai läheinen on mukana. Epäilyksiä lähisuhde- ja perheväkivallasta herättää usein epämääräiset mustelmat, lasten kohdalla useat käynnit eri syistä ja perheen sisäisissä suhteissa aistitut jännitteet. Hoitajien kontrollikäynneillä asiakkaan on helpompi ottaa asia puheeksi rauhallisen tilan ja keskinäisen luottamuksen ansiosta.

Lähisuhde- ja perheväkivaltilanteissa joissa on tapahtunut selkeä pahoinpity, otetaan kuvat ja kirjataan vammat huolellisesti. Raiskaustapauksissa uhri ohjataan Etelä-Karjalan keskussairaalaan. Asiakas voidaan ohjata tarvittaessa esimerkiksi turvakotiin. Lapseen kohdistuvaa väkivaltaa epäiltäessä otetaan aina yhteys sosiaalipäivystykseen.

6.1.6 Aikuissosiaalityö

Aikuissosiaalityön perustehtävänä on järjestää sosiaalipalveluja palvelutarpeen arvioinnin ja kartoituksen pohjalta. Palvelut suunnitellaan yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaan. Tavoitteena on taloudellisen tai sosiaalisen tuen ja palvelun tarpeessa olevien asiakkaiden kokonaisvaltaisen kuntoutumisen ja elämäntilanteen edistäminen. Asiakkaina on pääasiassa työikäiset. Aikuissosiaalityöhön asiakas voi ottaa itse yhteyttä eikä lähetettävä tarvi.

Vuoden 2017 alussa perustoimeentulotuki siirtyi Kelan hoidettavaksi, mutta täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki haetaan edelleen Eksoten sosiaalipalveluiden kautta. Hakemuksen liitteineen voi lähettää sähköisen asioinnin kautta.

Lähisuhde- ja perheväkivalta ei ole yleensä ensisijainen aikuissosiaalityöhön hakeutumisen syy. Asiasta pitää uskaltaa kysyä suoraan. Väkivallan tullessa ilmi, se otetaan huomioon palvelutarpeen arvioinnissa ja tarvittaessa ohjataan asiakas eteenpäin.

6.1.7 Mielenterveys- ja päihdepalvelujen päivystys

Mielenterveys- ja päihdepalvelujen päivystys toimii Etelä-Karjalan keskussairaalaan yhteydessä ympäri vuorokauden. Virka-aikana Imatralla on oma päivystys, joka palvelee Eksoten pohjoisen osan kuntien asukkaita. Matalan kynnyksen palveluun hakeutumiseen ei tarvitse lähetettä. Palvelu on pääosin suunnattu täysi-ikäisille, mutta virka-ajan ulkopuolella yksikössä vastaanotetaan myös alaikäisiä. Päihdekliniikka on yksi osan toimintaa. Jokaiselle asiakkaalle tehdään henkilökohtainen hoidon- ja palvelutarpeen arviointi, jonka perusteella asiakas ohjataan oikeiden palvelujen piiriin.

Lähisuhde- ja perheväkivalta on yleensä toissijainen syy hakeutua Mielenterveys- ja päihdepäivystykseen. Ensisijaisesti apua tullaan hakemaan esimerkiksi mielialaan tai päihteisiin liittyviin ongelmiin. Työntekijät käyttävät MARAK-lomaketta lähisuhde- ja perheväkivallan arvioimiseen. Työryhmä suunnittelee yhdessä miten tilanteessa edetään. Yksikössä on myös perhetiimi, joka tarvittaessa tekee myös kotikäyntejä asiakkaan luokse virka-aikana.

6.1.8 Hoiva

Toimintayksikkö vanhusten ja hoivapalveluissa on useasti koti. Lisäksi toimintayksikkönä voi olla palvelutalot, päivätoiminnot sekä Iso apu -palvelukeskus.

Ikäihmisiin kohdistuva lähisuhde ja perheväkivalta näyttäytyy useimmiten fyysisenä, henkisenä tai taloudellisena väkivaltana. Ikääntyneiden väkivallan taustalla on useasti muistisairaus, jolloin hän itse voi myös käyttää väkivaltaa omaisia tai hoitohenkilökuntaa kohtaan.

Sosiaalityöntekijät saavat yleensä ilmoituksen väkivaltatilanteesta joko sosiaalipäivystyksen ilmoituksella, omaisten tai naapureiden ilmoituksella tai kotihoidon työntekijöiltä. Sosiaalityöstä tehdään harkinnan ja tarpeen mukaan kotikäynti asioiden selvittämiseksi. Sosiaalityölle tulee ilmoituksia etenkin silloin, kun on herännyt epäily taloudellisesta hyväksikäytöstä. Näissä tilanteissa usein lopputuloksena on edunvalvojan hakeminen.

Ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivaltaa akuuteissa tilanteissa kohtaavat eniten kotihoidon työntekijät, kuten hoitajat ja fysioterapeutit. Hoitajien huoli ja epäily fyysisestä väkivallasta voi herätä kun havaitaan asiakkaan kehossa selittämättömiä mustelmia. Asia otetaan puheeksi ja kysytään väkivallasta. Akuuteissa tilanteissa turvataan asiakas ja tarvittaessa pyydetään apua muilta viranomaisilta.

Väkivalta näyttäytyy myös tilanteissa, joissa väsynyt omaishoitaja esimerkiksi jättää omaisen hoitamatta tai käyttää fyysistä väkivaltaa. Näissä tilanteissa omaishoidon tuen palveluohjaajat ottavat asian esiin ja mahdollisesti omaishoidon sopimus joudutaan purkamaan. Hoito korvataan tällöin joko kotihoidon palveluilla tai yksityisen palveluntuottajan palveluilla, ellei tilanne vaadi toisen osapuolen sijoittamista johonkin palvelukotiin.

6.1.9 Vammaispalvelut

Vammaispalveluita järjestetään sellaisille henkilöille joilla on vamman tai sairauden vuoksi pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia selviytyä jokapäiväisen elämän toiminnoista. Kehitysvammaisuus ilmenee ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella sekä fyysisellä alueella. Kehitysvammaisen henkilön on vaikeampi oppia uusia asioita ja käyttää aikaisemmin oppimaansa hyväkseen.

Asiakkaan palvelutarpeen kartoituksen ja palvelusuunnitelman laadinnan aikana pyritään tunnistamaan erilaisia riskilanteita ja niistä johtuvia stressitekijöitä väkivallan ehkäisyn näkökulmasta. Palveluprosessin aikana tavoitteena on tukea vammaista ja hänen lähipiiriään arkipäivän jaksamisessa, ennakoida tulevaa palveluntarvetta ja edesauttaa mahdollisimman itsenäiseen ja omannäköiseen elämään. Esiin nousseiden väkivaltaongelmien yleisinä syinä on havainnoitu sellaisia tekijöitä kuin äkillinen sairastuminen ja sairauden eteneminen, elämänhallinnan supistuminen, menetykset sekä asiakkaan ja omaisten voimavarojen uupuminen.

Vammaiseen ja kehitysvammaiseen henkilöön kohdistuva väkivaltainen käyttäytyminen saattaa ilmetä uhkaavana, pakottavana tai alentavana käyttäytymisenä tai hoidon ja hoidon laiminlyömisinä. Vammainen henkilö saattaa kokea, että hänen omaa tahtoaan ei kunnioiteta ja että hänet pakotetaan hyväksymään asioita joista hän ei pidä. Asumisyksiköiden sisäisillä suojaamis- ja turvatoimenpiteillä ehkäistään väkivaltaan altistumista ja väkivaltaista käyttäytymistä. Palvelut ja tukitoimet päivitetään säännöllisesti, ja henkilön tuki- ja turvaverkkoon ollaan yhteydessä tarpeen mukaan. Vammainen henkilö on usein toisesta henkilöstä riippuvainen. Tästä syystä väkivaltaiseen käyttäytymiseen puututaan välittömästi ottamalla asia puheeksi ja tekemällä yhteistyötä Eksoten väkivallan ehkäisyn toimintamallin mukaisesti mm. konsultoimalla väkivallan ehkäisytyön ammattilaisia.

6.1.10 Maahanmuuttopalvelut

Maahanmuuttopalvelupalveluiden tehtävänä on vasta Suomeen muuttaneiden kotouttaminen. Yleensä asiakkaat ovat kotouttamisen piirissä noin kolme vuotta. Maahanmuuttopalvelut myös ohjaavat ja neuvovat ammattilaisia maahanmuuttajiin liittyvissä asioissa, koska kotouttaminen kuuluu kaikille. Asiakkaalle tehdään kotouttamissuunnitelma, jos sitä ei ole tehty TE-palveluissa. Maahanmuuttopalveluissa ohjataan ja neuvotaan mm. hakemusten täytössä, toimeentuloon liittyvissä asioissa ja kotiin liittyvissä hankinnoissa. Maahanmuuttopalvelut järjestävät myös luentoja, retkiä ja kerhoja kotoutumisen edistämiseksi. Yhtenä tärkeänä tehtävänä on tiedon välittäminen ja ymmärryksen lisääminen eri kulttuurien välillä.

Lähisuhde- ja perheväkivalta näkyy maahanmuuttopalveluissa ajoittain, eikä ole kovin yleistä. Väkivalta otetaan herkästi puheeksi ja kerrotaan Suomessa vallitsevasta naisten ja miesten tasa-arvosta sekä ruumiillisen kurittamisen laittomuudesta. Maahanmuuttopalveluissa on aina otettava huomioon kulttuurien erityispiirteet ja mahdollinen vallankäyttö perheessä. Kunniaväkivallan mahdollisuus tulee myös ottaa huomioon ja miettiä jo valmiiksi seuraukset esimerkiksi avioerotilanteessa.

Väkivaltatilanteita kohdatessaan työntekijän tärkein tehtävä on tiedottaa asiakasta hänen omista oikeuksistaan ja mahdollistaa avun hakeminen. Asiakas myös ohjataan eteenpäin eri palveluiden piiriin (lastensuojelu, poliisi, Rikosuhripäivystys). Tarvittaessa voidaan myös lähteä asiakkaan tueksi asiointikäynneille.

6.1.11 Ensihoito

Ensihoidon perustehtävänä on sairaalan ulkopuolinen päivystysluontoinen ensi- ja sairaanhoito. Ensihoidon käytössä ympäri vuorokauden on 11 ensihoitoyksikköä ja 2 liikkuvaa päivystysyksikköä.

Yhteistyötä poliisin kanssa tehdään paljon, ja lisääntyvässä määrin ensihoito kohtaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa. Ajoittain tilanne saattaa olla kovinkin akuutti ja vaatia välitöntä yhteydenottoa myös sosiaalipäivystykseen. Ajoittain ensihoito törmää tilanteeseen, jossa herää epäily perhe- tai lähisuhdeväkivallasta, mutta tilanteen dokumentointi jää puutteelliseksi tietojen vajavaisuuden vuoksi. Fyysisten vammojen paikkauksen lisäksi ensihoito antaa kriisiapua ja henkistä tukea ja ohjaa potilaita jatkohoitoon lisätuen saamiseksi.

6.1.12 Akuutti

Akuutin perustehtävänä on hoitaa päivystyksellistä, välitöntä hoitoa vaativat potilaat. Päivystyksellistä hoitoa vaativien potilaiden joukossa on satunnaisesti potilaita, joiden hoitoon hakeutumisen syy on perhe- tai lähisuhdeväkivalta. Joskus asia ilmenee vasta lääkärin tai hoitajan haastattelussa vastaanotolla eli tulosityy hoitoon hakeutumiseen voi olla aivan toinen.

Akuutin henkilökunnalla on lain määräämä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus aina, kun on epäily lähisuhde- tai perheväkivallasta ja silloin otetaan yhteys myös lastenlääkəriin. Muihin väkivaltatilanteisiin liittyen päivystyksessä on yhteystiedot sekä mahdollisuus ohjata potilas turvakotiin, soittamaan rikosuhripäivystyksen kriisipuhelimeen, ottamaan yhteyttä poliisiin ja pyytää MTPA:lta akuutissa kriisitilanteessa ammattilaisen apua tai ohjata vastaanotolla oleva henkilö MTPA:lle välittömästi. Väkivallan uhria kehoitetaan tekemään rikosilmoitus lähisuhde- ja perheväkivallasta.

6.1.13 Lastensuojelu

Lastensuojelulla on tarkoitus turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan lapselle tarpeellista apua riittävän varhain, sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Lastensuojeluasia tulee vireille esimerkiksi hakemuksella tai ilmoituksella. Lastensuojelulaissa on määritelty ne tahot, joilla on tehtävänsä puolesta ilmoitusvelvollisuus, jos he saavat tehtävässään tietää lapsesta, jonka tilanne edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Kiireellinen lastensuojelun tarve arvioidaan välittömästi. Mikäli ryhdytään kiireellisiin lastensuojelutoimiin, asiakkuus alkaa heti. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, mikäli sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun perheelle annetaan lastensuojelulaissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista.

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, jota toteutetaan silloin kun on päätetty, että lapsi ja perhe ovat lastensuojelun asiakkaina. Asiakassuunnitelman laatiminen, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto ovat lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua.

Huostaanotto on lastensuojelutyön viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Se on toimenpide, jossa puututaan voimakkaasti lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin sekä toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perhe-elämän suojaan. Huostaanottoon ja sijaishuoltoon turvaututaan vain, jos kodin olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Lisäksi huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole olleet mahdollisia, sopivia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. On myös arvioitava, että sijaishuolto on lapsen edun mukaista. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen.

Lastensuojeluilmoitusten suurimpia yksittäisiä syitä on useiden vuosien ajan ollut perheväkivalta tai sen uhka. Kun lastensuojeluilmoitus koskee perheväkivaltilannetta, arvioidaan kiireellisyys ja välittömän avun tarve, joka voi johtaa esimerkiksi lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle turvaan tilanteen arvioinnin ajaksi. Sen jälkeen lastensuojelun työntekijät tapaavat eri osapuolia ja ohjaavat perhettä tarvittaessa myös muun avun piiriin, esimerkiksi turvakotiin, Marak-työskentelyyn, Jussi-työhön, lähestymiskiellon tekemiseen, terveystalveluihin ja muiden palvelujen piiriin tilanteesta ja perheen kokoonpanosta riippuen.

6.1.14 Etelä-Karjalan sosiaalipäivystys

Sosiaalipäivystys vastaa Etelä-Karjalan alueella koko väestön osalta akuutteihin sosiaalisiin hätä- ja kriisitilanteisiin virka-ajan ulkopuolella. Sosiaalipäivystys perustuu viranomaisyhteistyöhön ja suuri osa yhteydenotoista tulee muilta viranomaistahoilta. Asiakkaita ovat kaikki kiireellistä hoivaa, turvaa ja apua tarvitsevat henkilöt. Ilmoituksista suurin yksittäinen syy on lähisuhde- ja perheväkivalta tai sen uhka.

Lähisuhde- ja perheväkivaltailmoituksen tultua sosiaalipäivystykseen sosiaalipäivystäjä on yhteydessä väkivaltaa kokeneeseen. Sosiaalipäivystyksessä kartoitetaan väkivaltaa kokeneen ja mahdollisten lasten tilanne, turvallisuus ja avun tarve. Sosiaalipäivystäjä keskustelee väkivallan vaikutuksista kaikkiin perheenjäseniin, erityisesti lapsiin. Väkivallan tekijään ollaan myös yhteydessä. Mikäli väkivaltaa käyttänyt on viety poliisivankilaan, käydään häntä tapaamassa ja keskustellaan väkivallan vaikutuksista sekä tehdään suunnitelmaa, mistä tekijä ja muu perhe saa apua tilanteeseen.

Vanhempia kannustetaan puhumaan tilanteesta lasten kanssa lasten ikätason huomioiden ottaen. Vanhemmille kerrotaan, mitä pidempiaikaisia vaikutuksia lapselle voi tulla, kun lapsi on altistunut lähisuhde- ja perheväkivallalle. Sosiaalipäivystäjä keskustelee myös lasten kanssa.

Sosiaalipäivystys käyttää tätä toimintamallia sekä liitteenä olevaa työkalupakkia lähisuhde – ja perheväkivaltatilanteissa. Väkivaltaa kokeneen kanssa tehdään turvasuunnitelmaa ja voidaan täyttää MARAK – lomakkeet.

6.1.15 Turvakoti

Turvakoti on paikka minne väkivaltaa tai sen uhkaa kokenut voi hakeutua suojaan ilman lähetettä ja mihin vuorokaudenaikaan vain. Eksoten turvakoti sijaitsee Imatralla ja on koko Eksoten alueen yhteinen. Turvakoti tarjoaa akuuttiin tilanteeseen ammatillista tukea, neuvontaa ja ohjausta. Kriisiavun lisäksi turvakodin henkilökunta auttaa ja tukee myös käytännön asioiden järjestämisessä. Turvakodissa oleskelun kesto on aina yksilöllinen ja yleensä lyhytaikainen. Asiakkaana voi olla naisia, miehiä sekä lapsia. Turvakotiin voi tulla myös nimettömänä.

Turvakodin henkilökunta on kriisityön ammattilaisia. Henkilökunta auttaa asiakasta voimaantumaa. Asiakkaan jaksamisen mukaan mahdollisimman nopeasti puretaan tilannetta, jonka vuoksi turvakotiin on hakeuduttu. Asiakkaalle ja hänen puolisolleen kerrotaan väkivallan kierteestä ja kerrotaan miten se vaikuttaa lapsiin. Perheestä tehdään aina lastensuojeluilmoitus, jos perheessä on alaikäisiä lapsia. Asiakkaan ympärille aletaan kasata palveluverkostoa tilanteen katkaisemiseksi ja siitä selviytymisen tueksi.

Usein asiakkaan palatessa joko kotiin tai muuttaessa uuteen asuntoon jatketaan vielä tilanteen jälkikäsittelyä. Turvakodilta otetaan asiakkaan luvalla yhteyttä vielä jonkin ajan kuluttua turvakotijakson päättymisen jälkeen. Turvakodin henkilökunta tekee yhteistyötä monen eri toimijan kanssa. Näitä ovat esimerkiksi lastensuojelu, poliisi, Rikosuhripäivystys, aikuissosiaalityö ja terveydenhuolto. Yhteistyötä tehdään paljon myös MARAK-työskentelyn muodossa. Turvakodin henkilökunta järjestää myös vertaistukiryhmiä väkivaltaa kokeneille naisille.

6.2 Muut palvelut

6.2.1 Jussi-työ

Jussi-työ on tarkoitettu miehille ja naisille, jotka haluavat ehkäistä sekä lopettaa väkivallan käytön lähisuhteissaan ja tarvitsevat apua kriisinsä selvittämisessä. Työn ensisijainen tavoite on vaaratilanteiden ennakointi ja väkivallan loppuminen. Väkivallattomien ongelmanratkaisukeinojen löytäminen auttaa elämään turvallisesti itsensä sekä läheisten kanssa ja edesauttaa väkivaltakierteen katkaisemisessa.

Jussi-työhön hakeutuminen on helppoa, sillä oma yhteydenotto riittää ja tapaamiset ovat maksuttomia. Ohjaava taho voi myös pyytää luvan asiakkaan yhteystietojen lähet-

tämiseen, jolloin työntekijä ottaa yhteyttä asiakkaaseen. Omien tunteiden, läheisten pelon ja väkivaltatilanteita edeltävän ilmapiirin tunnistaminen on tärkeää. Vastuulliseen vanhemmuuteen tuetaan tarkastelemalla aikuisten riitoja ja väkivallan käyttöä lapsen näkökulmasta. Työn onnistuessa väkivalta loppuu tai ei ala uudestaan, ja asiakas löytää vaihtoehtoisia käyttäytymismalleja väkivallalle. Kun vuorovaikutus vapautuu lähipiirissä, lapset saavat turvallisemman kasvuympäristön.

Jussi-työ auttaa sinua, jos:

- Olet käyttänyt väkivaltaa
- Olet ollut uhkaava
- Parisuhteessasi on kontrollointia ja rajoittamista
- Riidat menevät liian pitkälle
- Olet kurittanut lasta
- Kumppanisi on hakeutunut turvakotiin
- Kumppanisi on väkivaltainen

Jussi-työ toimii tiiviissä yhteistyössä monien muiden toimijoiden kanssa.

6.2.2 Rikosuhripäivystys

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) tehtävänä on parantaa rikoksen uhrien, heidän läheistensä ja rikosasian todistajien asemaa vaikuttamalla ja tuottamalla heille palveluja. RIKU toimii matalan kynnyksen periaatteella, joten yhteyttä voi ottaa ilman lähetettä. RIKUun voi ottaa yhteyttä puhelimitse tai verkossa ja sopia henkilökohtaisen ajan palvelupisteeseen (Etelä-Karjalassa palvelupiste sijaitsee Lappeenrannassa). RIKUssa voi asioida myös nimettömänä. Kaikki palvelut ovat maksuttomia puhelumaksuja lukuun ottamatta. RIKUn työntekijät ja tukihenkilöt on mahdollista tavata myös Imatralla asiakkaan näin toivossa.

RIKUn tarjoamat palvelut:

- Rikosuhripäivystyksen palvelupiste toimii Lappeenrannan keskustassa ja palvelee koko Etelä-Karjalan aluetta. Asiakastyö pitää sisällään ohjausta, neuvontaa ja psykosomaattista kriisiapua. Toiminnanohjaajan työhön kuuluu myös tukihenkilöiden ammatillinen ohjaus, kouluttaminen ja verkostoyhteistyö. Toiminnanohjaaja on myös muiden ammattilaisten konsultaatioapuna.
- Tukihenkilö joka on asiakkaan tukena tarvittaessa esimerkiksi poliisikuulustelussa ja oikeudenkäynnissä. Tukihenkilölle asiakas voi puhua luottamuksellisesti rikosasian herättämistä tunteista ja ajatuksista. Tukihenkilö auttaa ja neuvoo rikosprosessiin liittyvissä käytännön asioissa. Tukihenkilöt ovat koulutuksen saaneita vapaaehtoistyöntekijöitä. Palvelu on maksutonta.

- Auttava puhelin tarjoaa rikoksen uhrille mahdollisuuden keskustella henkilön kanssa, joka ymmärtää hänen tilannettaan. Soittaminen on maksutonta ja soittaa voi myös nimettömänä. Puhelimeen vastaavat koulutetut vapaaehtoiset, jotka ohjaavat soittajan tarvittaessa eteenpäin.
- Chat toimii verkossa Rikosuhripalvelujen www-sivulla. Chat on helppo ja nopea online palvelu, jossa voi kysyä, kertoa ja saada ohjeistusta rikosuhriasioissa. Yhteyttä voi ottaa rikoksen uhri, uhrin läheinen, rikosasioissa todistava tai kuka tahansa tapahtunutta pohtimaan jäänyt henkilö. RIKU-chat toimii myös konsulttivana palveluna ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään rikoksen uhreja ja heidän läheisiään.
- Juristin puhelinneuvonnasta uhri saa mahdollisuuden tarkistaa oikeuksiaan ja saada näihin asioihin liittyvää ohjausta. Kysyä voi esimerkiksi lähestymiskiellon hakemisesta, rikosilmoituksen tekemisestä ja oikeudenkäyntiin liittyvistä asioista. Soittaminen on maksutonta ja halutessaan voi pysyä nimettömänä.

Rikosuhripäivystykseen ohjaaminen on helppoa. Asiakkaan luvalla yhteystiedot voi välittää Rikosuhripäivystykseen. Yhteystietojen välittämien onnistuu täyttämällä [yhteydenottopyynnön Rikosuhripäivystykseen](#). Asiakkaaseen otetaan yhteyttä viimeistään viiden arkipäivän sisällä.

6.2.3 Saimaan Kriisikeskus

Saimaan Kriisikeskusta ylläpitää Lappeenrannan Mielenterveysseura ry. Saimaan Kriisikeskus tarjoaa ammatillista kriisiapua erilaisiin elämäntilanteisiin. Erilaisia kriisejä voivat olla mm. ihmissuhteisiin liittyvät kriisit, menetyksistä johtuvat kriisit, työelämän vaikeudet ja ahdistus sekä paha olo. Palvelu on maksutonta ja Kriisikeskuksen asiakkaaksi haikutuessa ei tarvitse lähetettä. Tarvittaessa asiakas voi pysyä myös nimettömänä. Saimaan Kriisikeskus järjestää yksilökäyntien lisäksi ammatillisesti ohjattuja vertaisryhmiä, konsultaatioita ja resurssien mukaan luentoja ja alustuksia eri aiheista. Saimaan Kriisikeskuksessa ei ole lääkärin palveluja.

Asiakastyö on lyhytaikaista ja asiakkaana voi olla yksilö, perhe tai ryhmä, esimerkiksi työyhteisö. Käyntien määrä ja sisältö on aina yksilöllisesti suunniteltu. Tapaamisia on keskimäärin viisi, ja asiakas ohjataan tarvittaessa muiden palvelujen piiriin.

6.2.4 Seurakunnan perheasiain neuvottelukeskus

Perheasiain neuvottelukeskus tarjoaa ammatillista keskusteluapua parisuhteeseen ja perheeseen liittyvissä kysymyksissä. Paikalle voi hakeutua joko yksin tai yhdessä puolison kanssa. Parisuhde- ja perheterapia on maksutonta eikä asiakkaan tarvitse kuulua

kirkkoon. Etelä-Karjalassa perheasiain neuvottelukeskukset sijaitsevat Imatralla ja Lappeenrannassa. Asiakkaaksi voi hakeutua ilman lähetettä ottamalla yhteyttä toimipaikkaan.

Käyntien määrä suunnitellaan aina yksilöllisesti parin tai perheen tarpeiden mukaan. Tapaamisia on mahdollista järjestää molempien osapuolien kanssa yhdessä sekä tarvittaessa erikseen. Terapiassa etsitään yhdessä uusia keinoja toimimattomiin ihmissuhteisiin ja arjen sujuvuuteen. Parisuhde- ja perhekriiseissä kannattaa lähteä neuvottelemaan. Tarvittaessa käytössä on tulkki.

6.2.5 Poliisi

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä alueella olevien yhteisöjen ja alueen asukkaiden kanssa. (Poliisilaki 1:1)

Etenkin lakiin kirjoitettu yhteistyövaatimus tuo poliisin mukaan myös sosiaali- ja terveysviranomaisten sekä kolmannen sektorin toimijoiden työhön. Poliisilla on hyviä kokemuksia yhteistyöstä nimenomaan rikosten ennalta estämisen saralla. Varhaisella vaikuttamisella voidaan saada hyviä tuloksia, puuttumalla sekä tekijöihin, että auttamalla rikosten uhreja.

Kotihälytykset ja perheväkivalta ovat poliisityön arkea. Poliisi toimii poliisilain mukaan sovinnollisuutta edistäen antamalla neuvoja, kehotuksia ja käskyjä, mutta aina pelkkä sovittelu ei riitä. Poliisi voi poistaa paikalta tai viedä häiriön aiheuttajan säilöön, ottaa rikoksen tekijän kiinni, ja kohdistaa rikoksesta epäiltyyn monenlaisia pakkokeinoja. Kaikki poliisin toiminta perustuu lakiin, yleisimmin poliisilakiin, järjestyslakiin, esitutkin-
talakiin tai pakkokeinolakiin.

Rikosten esitutkinta on myös poliisin perustyötä. Esitutinnan tarkoituksena on olla perustana oikeudenkäynnille hankkimalla kaikki asiassa tarpeellinen näyttö syyttäjälle syytteen noston ja tuomioistuimelle tuomion tueksi. Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja ja esitutkintaa suorittavat poliisin rikostutkijat. Esitutkintatoimenpiteitä on laaja kirjo. Yleisimmät keinot selvittää rikoksia ovat kuulustelut ja erilaisten kirjallisten todisteiden hankkiminen kuten lääkärintodistukset, lastensuojelun kirjaukset, kotietsinnöillä tietokoneilta ja älypuhelimista saatavat tiedot. Seksuaalirikoksissa myös DNA -tutkimukset ja tekninen rikospaikkatutkinta ovat usein näytön kannalta hyvin tärkeitä.

Poliisin on käynnistettävä esitutkinta, jos on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut. Suuri osa rikosten tutkinnoista päättyy kuitenkin ilman että ne päätyvät oikeuden istuntoon.

Usein kysymys on näytön puutteesta, vaikka rikoksesta epäilty olisikin tiedossa. Syyttäjän on saatava syytteen nostamisen tueksi poliisin esitutkinnasta todennäköiset syyt sille, että on tapahtunut rikos. Oikeuden tuomio vaatii ns. täyden näytön. Varteenotettavaa epäilystä rikoksesta epäillyn syyllisyydestä ei saa jäädä.

Poliisi ohjaa rikosasioita myös sovitteluun. Sovitteluun soveltuvat rikosnimikkeestä riippumatta hyvin erilaiset rikokset. Etenkin lasten ja nuorten tekemät rikokset sopivat hyvin soviteltaviksi. Sovittelussa saavutetulla sovittelusopimuksella voi olla merkitystä lieventävänä seikkana asiaa rikosoikeudellisesti ratkaistaessa. Perheväkivaltatapauksia tulee ohjata sovittelumenettelyn piiriin erityistä harkintaa käyttäen ja lähisuuhdeväkivaltarikoksissa vain poliisi tai syyttäjä saa tehdä sovittelualoitteen. Aikuisen lapsiin kohdistamia väkivaltatapauksia ei käsitellä sovittelumenettelyn piirissä lainkaan.

Rikoslaki määrittelee rikoksena rangaistavaksi pahoinpitelyksi ruumiillisen väkivallan toista kohtaan. Pahoinpitely voi tapahtua myös ilman ruumiillista väkivaltaa. Tällöin edellytetään, että teosta aiheutuu terveyden vahingoittumista, kipua tai teolla saataan toinen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan.

Pahoinpitelyn perusmuotona on vammaan johtava tai kipua aiheuttava fyysinen väkivalta toista kohtaan. Tekomuotoina voi olla lyöminen, potkiminen, muu käsiksi käyminen, riuhtominen, töniminen tai maahan kaataminen. Ruumiillista väkivaltaa voi olla myös teko, josta ei aiheudu vammaa eikä kipua, mutta jolla loukataan toisen ruumiillista koskemattomuutta, esim. hiusten leikkaaminen vastoin uhrin suostumusta. Myös psyykkisen vamman aiheuttanut teko voi tulla arvioiduksi pahoinpitelyrikoksena esim. koulu-kiusaaminen.

Pahoinpitelyrikos on virallisen syytteen alainen rikos myös silloin, kun se tapahtuu yksityisellä paikalla. Nyt pahoinpitely yksityisellä paikalla johtaa rikostutkintaan siitä riippumatta, haluaako asianomistaja tehdä rikosilmoitusta, kun pahoinpitely tulee poliisin tietoon esim. kotihälytyksen yhteydessä. Tällä lainkohdalla on pyrkimys korostaa kotona tapahtuvan pahoinpitelyn moitittavuutta ja saada ne aiempaa useammin oikeuden käsiteltäviksi. Lain perusteena on pidetty käsitystä siitä, että ”sovinnot syntyvät usein painostuksesta, joka on vain jatkoa väkivallan käytölle perhesuhteissa”. Lain perusviesti on, että pahoinpitely ei edes perhepiirissä tehtynä ole yksityisasia.

Lievät pahoinpitelyt muuttuivat 1.1.2011 lukien virallisen syytteen alaisiksi silloin, kun pahoinpitely kohdistuu alle 18-vuotiaaseen henkilöön, työntekijään hänen työtehtäviensä vuoksi taikka pahoinpitely tapahtuu ns. läheissuhteissa. Lain muutoksen seurauksena esimerkiksi kotihälytystilanteissa poliisin on kirjattava aina rikosilmoitus, kun on syytä epäillä pahoinpitelyrikosta lähisuhteessa. Aiemmin edellytyksenä lievän pahoinpitelyn osalta syytteen nostamiselle on ollut se, että uhri on vaatinut tekijälle rangaistusta. Jatkossa syyteoikeus ei siis ole riippuvainen uhrin omasta tahdosta tai pyynnöstä, vaan

virallinen syyttäjä voi vaatia tekijälle rangaistusta uhrin itse sitä pyytämättä. (RL 21. luku, 16§)

Lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen myös silloin, kun teko kohdistuu henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi joko työpaikalla tai asiakkaan kotona työtehtävissä (esim. kotona tarjottavat palvelut) eikä tekijä kuulu työpaikan henkilöstöön. Työpaikalla tapahtuva työntekijöiden keskinäinen lievä väkivalta ei näin ollen ole virallisen syytteen alainen rikos.

6.3 Moniammatillinen työ

6.3.1 MARAK-työ

MARAK on Englannista lähtöisin oleva menetelmä ja se on tarkoitettu vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneille tai väkivallan uhan alla eläville. Menetelmä on käytössä useilla paikkakunnilla Suomessa. Kaikki parisuhdeväkivallan muodot soveltuvat käsiteltäviksi. Väkivallan tekijä voi olla nykyinen tai entinen avio- tai avopuoliso tai seurustelukumppani.

Menetelmän tavoitteena on, että parisuhdeväkivalta ja sen uhka loppuu. Uhri saa menetelmän avulla tarvitsevana avun usealta ammattilaiselta tai viranomaiselta yhdellä ilmoituksella helposti, nopeasti ja yksinkertaisesti. Moniammatillisessa työryhmässä laaditaan väkivallan uhrille tai uhan alla elävälle turvasuunnitelma ja tätä kautta parannetaan hänen turvallisuuttaan.

Moniammatillisen työn hyötyjä on paljon. Moniammatillinen työ laajentaa eri alojen ammattilaisten ja viranomaisten tietoutta toistensa keinoista auttaa väkivallan uhreja. Moniammatillinen työskentely vähentää työmäärää, koska päällekkäisten töiden tekeminen loppuu ja tiedonvaihto eri ammattilaisten ja viranomaisten välillä helpottuu. Menetelmän avulla saadaan myös palaute siitä, onko uhri saanut tarvitsemansa avun ja tuen.

Työskentelyn vaiheet:

1. Uhri kertoo ammattilaiselle/viranomaiselle kokemastaan väkivallasta tai sen uhan alla elämisestä. Epäily lähisuhdeväkivallasta voi tulla myös muuten kuin uhrin kertomana.
2. Uhri täyttää ammattilaisen/viranomaisen kanssa riskinarviointilomakkeen (<http://www.thl.fi/attachments/kasvunkumppanit/MARAK/riskinarviointilomake2012.pdf>), jonka aikana käydään luottamuksellinen keskustelu uhrin tilanteesta. Lomakkeen avulla arvioidaan onko kyseessä korkea riski.
3. Jos korkean riskin uhka täyttyy, ohjataan tapaus uhrin suostumuksella MARAK -työryhmän käsiteltäväksi. Suostumuslomake: http://www.thl.fi/attachments/kasvunkumppanit/MARAK/MARAK_suostumuslomake_EKSOTE.doc

4. Työryhmä laatii uhrille turvasuunnitelman ja uhri saa tuekseen tukihenkilön prosessin ajaksi.

Turvasuunnitelman toimenpiteitä voivat olla esim. uhrille ja hänen lapsilleen järjestetty paikka turvakodista, sekä keskustelu- ja vertaistuki. MARAK:in kautta voi saada apua asunnon hakemiseen ja taloudellisten asioiden järjestämiseen sekä rikosprosessiin liittyviin asioihin kuten lähestymiskiellon hakemiseen.

Tukihenkilö auttaa mm. virastoissa asioimisessa, tukee ja motivoi muuttuvassa elämäntilanteessa sekä tuo MARAK-työryhmän tietoon uhrin toiveita esimerkiksi turvasuunnitelman tekoa varten. Tukihenkilö kulkee uhrin rinnalla koko työskentelyn ajan.

Koulutusopas: http://www.thl.fi/attachments/kasvunkumppanit/MARAK/Koulutusopas_Marakista_10_1_2012_3.doc

6.3.2 Lähisuhde- ja perheväkivallan vastaisen työn työryhmä

Työryhmän tehtävänä on toimia asiantuntijaryhmänä lähisuhde- ja perheväkivaltakysymyksissä. Työryhmä vastaa omalta osaltaan kokonaisvaltaisesta lähisuhde- ja perheväkivallan vastaisesta työstä suunnittelemalla ja kehittämällä moniammatillista yhteistyötä, selkiyttämällä eri toimijoiden rooli- ja tehtäväjakoja sekä kouluttamalla palvelujärjestelmän henkilöstöä. Työryhmän tavoitteena on, että väkivallan tunnistaminen ja avun piiriin ohjaaminen olisi osana eri toimijoiden arjen työtä. Työryhmän sisällä toimii tarpeen mukaan koottuja pienempiä työryhmiä, jotka mm. päivittävät toimintaohjeita ja järjestävät koulutuksia.

Lähisuhde- ja perheväkivallan vastaisen työn työryhmän kokoonpano on monitoimijainen ja poikkihallinnollinen. Ammattilaisia on ollut mukana mm. poliisista, rikosuhripäivystyksestä, lastensuojelusta, mielenterveys- ja päihdepalveluista, sosiaalipäivystyksestä, poliisilaitoksen sosiaalityöstä, turvakodista, Jussi-työstä, lastenpsykiatriasta, neuvolasta, opiskelijaterveydenhuollosta, kasvatus- ja opetustoimesta, kuntien sivistystoimesta, perheneuvolasta, vanhustenhuollosta, kotihoidosta, seurakunnan perheasiain neuvottelukeskuksesta, työterveyshuollosta, rikosseuraamusvirastosta, sovittelutoiminnasta, vammaispalveluista, aikuissosiaalityöstä, maahanmuuttopalveluista, erikoissairaanhoidosta sekä Saimaan kriisikeskuksesta. Työryhmän kokoonpano on vaihdellut vuosien aikana.

Tämän toimintamallin kokoamisesta on vastannut työryhmä, johon kuuluivat: Mika Hartikainen (Jussi-työ, Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhdystys ry), Maarit Kuntola (Rikosuhripäivystys), Kati Loisa (Etelä-Karjalan sosiaalipäivystys), Marja Ripatti (turvakoti ja poliisilaitoksen sosiaalityö), Kaarina Vapaakallio (lastensuojelu), Tanja Smal (sosionomiopiskelija, Saimaan ammattikorkeakoulu).

Lähteet:

www.eksote.fi

www.ensijaturvakotienliitto.fi

www.finlex.fi

www.ihmisoikeusliitto.fi

www.nollalinja.fi

www.oikeus.fi

www.poliisi.fi

www.riku.fi

www.thl.fi

www.stm.fi

www.turvakoti.net

www.vaestoliitto.fi

www.varjohanke.fi

Sisäministeriön julkaisu 1/2014: Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto

Henkilöhaastattelut